

3. Estetické kategorie v traktátu *De amore*

Jádrem této práce je zkoumání Capellanova traktátu z hlediska estetiky, a to ve dvou rovinách. První z nich souvisí s literární vědou a snaží se poukázat na estetické kvality samotného textu, což spočívá v odhalování neobvyklých postupů, ozvláštnění, intertextuality, ironie a podobně.¹⁶⁵ Na druhé straně jde o abstrahování estetických kategorií z textu, které pak umožní zařadit dílo do systému dějin estetiky.

Na některé zvláštnosti v textu poukázala již předchozí kapitola a jejich interpretaci se budeme věnovat později. Následující část se bude zabývat estetickými kategoriemi krásy ve smyslu fyzické i mravní hodnoty a uměřenosti, které jsou součástí Capellanovy koncepce lásky.

3.1 Pojetí lásky

V první kapitole první knihy předkládá Capellanus svoji definici lásky:

Láska je vrozené utrpení, které pramení z pohledu na osobu opačného pohlaví a nadměrného přemýšlení o její kráse, což nakonec způsobí, že si člověk nade vše přeje milovanou osobu objímat a v tomto objetí z vůle obou naplnit všechna přikázání lásky.¹⁶⁶

Toto utrpení se dle Capellana projevuje úzkostí a obavami, a to jak v případě, že láska není oboustranná, tak i ve chvíli, kdy se stane opětovanou. V první situaci se zamilovaný bojí pomluv a strachuje se, že jeho snahy vyjdou

165 Na nedostatečné hodnocení Capellanova díla z hlediska estetických kvalit poukázala například Doris Ruhe ve své studii „Intertextuelle Spiele bei Andreas Capellanus“. *Germanisch-Romanische Monatschrift*. 1987, Bd. 37, s. 264–279; obtížnost pochopení komiky textu dnešním čtenářem zmiňuje Don A. Monson ve své studii „Andreas Capellanus and the Problem of Irony“; dále pak také srov. BOWDEN, Betsy. *The Art of Courtly Copulation*, s. 67–85.

166 DA I.1.1: „Amor est passio quaedam innata procedens ex visione et immoderata cogitatione formae alterius sexus, ob quam aliquis super omnia cupit alterius potiri amplexibus et omnia de utriusque voluntate in ipsius amplexu amoris praecepta compleri.“

Na tomto místě je nutno upozornit na hrubý omyl. K. Andersen-Wyman interpretuje termín *utriusque* („jeden i druhý, oba“) ve významu *uter* („jeden ze dvou“), což ji vede k mylnému závěru, že: “The act of possessing the other, therefore, can clearly be a one-side enterprise. Given that the inciting gaze is presented as male and the object of the gaze is gendered female, the reader is left with very little option but to envision a man enjoying the embraces of a woman whether she is completely in accord with his desires or not.” ANDERSEN-WYMAN, Kathleen. *Andreas Capellanus on Love?*, s. 49.

naprázdno, třeba kvůli tomu, že je chudý nebo ošklivý. Pokud je láska oboustranná, zamilovaní se zase bojí její ztráty zaviněním třetí osoby. Milenci se také strachují, že by se mohli vzájemně něčím urazit.¹⁶⁷

Spojení *passio innata* vysvětluje autor takto:

Pečlivé zkoumání pravdy ukazuje, že se nerodí z jednání, ale pouze z myšlenek, které jsou výsledkem toho, co člověk vidí. Když totiž muž spatří ženu vhodnou pro lásku, která vypadá dle jeho vkusu, hned po ní začne toužit. A pak kdykoliv na ni myslí, pokaždé zahoří láskou o něco víc, dokud o ní nakonec nepřemýšlí zcela. Pak začne myslet na tělesnou stavbu ženy, prohlíží si (v myslí) její končetiny, představuje si vlastní aktivitu v tomto směru, začne prozkoumávat tajemství jejího těla a touží sloužit každé jeho části. Jakmile o ženě přemýšlí zcela, láska nedokáže udržet své opratě, ale okamžitě přistoupí k činu: zamilovaný se ihned snaží sehnat podporu a prostředníka. Začne přemýšlet, jak by se milované zavděčil, začne hledat vhodné místo a čas na rozmluvu, hodinka se mu zdá dlouhá jako rok... Pro vznik lásky nestačí jakékoliv přemýšlení, ale musí být nezměrné (*immoderata*), umírněné přemýšlení se totiž do mysli nevrací, a proto se z něj nemůže zrodit láska.¹⁶⁸

Tato definice překvapivě s dvorskou láskou téměř nesouvisí. Její klíčové elementy souvisejí spíše s lékařskými teoriemi, touha milovníka je pouze tělesná, symptomy, které jeho utrpení provázejí, připomínají *amor heroicus*, patologický stav zamilovaných popisovaný již v antice, jenž se vyznačoval nespavostí, depresemi a úzkostí. Fyziologickou příčinou tohoto stavu byl nadbytek černé žluči, z psychologického hlediska pramenil z nadměrné kontemplace krásy.¹⁶⁹ Tento stav lékaři označovali také jako *morbus*, či *passio*, stejně jako v Capellanově pojetí.¹⁷⁰ Ve shodě se scholastickou tradicí je vstupní

167 Srov. DA I.1.2–7.

168 DA I.1.8–13: „Quod autem illa passio sit innata, manifesta tibi ratione ostendo, quia passio illa ex nulla oritur actione subtiliter veritate inspecta; sed ex sola cogitatione quam concipit animus ex eo quod vidit passio illa procedit. Nam quum aliquis videt aliquam aptam amori et suo formatam arbitrio, statim eam incipit concupiscere corde; postea vero quotiens de ipsa cogitat, totiens eius magis ardescit amore, quousque ad cogitationem devenerit pleniorum. Postmodum mulieris incipit cogitare facturas, et eius distinguere membra suosque actus imaginari eiusque corporis secreta rimari ac cuiusque membri officio desiderat perpotiri. Postquam vero ad hanc cogitationem plenariam devenerit, sua frena nescit continere amor, sed statim procedit ad actum; statim enim iuvamen habere laborat et internuntium invenire. Incipit enim cogitare qualiter eius gratiam valeat invenire, incipit etiam quaerere locum et tempus cum opportunitate loquendi, ac brevem horam longissimum reputat annum... Non quaelibet cogitatio sufficit ad amoris originem, sed immoderata exigitur; nam cogitatio moderata non solet ad mentem redire, et ideo ex ea non potest amor oriri.“

169 Viz BALDWIN, John W. Five Discourses on Desire: Sexuality and Gender in Northern France around 1200. *Speculum*. 1991, vol. 66, no. 4, s. 805.

170 Ibid.

branou k lásce zrak,¹⁷¹ nedůležitější ze smyslů, některé pasáže jsou ozvěnou Ovidia¹⁷², hledání prostředníka je motivem společným s trubadúřskou poezií. Spouštěcím mechanismem vrozeného *cogitatio*, které není podmíněno žádnou činností, je pohled na krásnou ženu (definice se tedy týká ve shodě s dvorskou tradicí popisem lásky muže k ženě). Tato krása ovšem není absolutní, protože objektem lásky se stává žena *formata suo arbitrio*. *Cogitatio* je zde chápáno ve smyslu *cogitatio amorosa*, protože jej Andreas charakterizuje jako *immoderata*.¹⁷³ Úvodní kapitola tedy ukazuje spíše negativní aspekty lásky a o jejím spojení s mravním dobrem se vůbec nezmiňuje. Už v tuto chvíli lze proto oponovat Robertsonovu názoru, že první dvě Capellanovy knihy ukazují lásku (v jeho pojetí označovanou jako *cupiditas*) pouze v příznivém světle.

V další kapitole, která mluví o tom, mezi jakými lidmi může existovat láska, Capellanus opět naráží stejně jako na začátku (zamilovaný se obává své chudoby) na majetkové poměry cítěle a jeho zacházení s penězi. Jednou z důležitých vlastností pravého milovníka je šetrnost, která ovšem nesmí přejít v lakotu. To je první příklad nutnosti zachování pravé míry.¹⁷⁴ Člověk, který umí naložit správně s majetkem, je nazýván *amator sapiens*. V celém díle se neustále řeší, zda láska boří společenské třídy. Pozice mluvčích se v tomto bodě značně liší, ale již zde v úvodu Capellanus ukazuje, že se láska v té podobě, jak ji popsal, týká výlučně majetných lidí, protože: „Chudoba nemá nic, čím mohla by živit svou lásku.“¹⁷⁵ To je také důvod, proč rolníci nemohou sloužit v Amorově armádě.¹⁷⁶ Láska si žádá *otium*, a pokud by se zemědělci věnovali milostné zahálce, pole pánů by ležela ladem. Ve vztahu k venkovským ženám pak autor kopíruje názor, který prezentují pastorely, když doporučuje Gualterovi, aby se neostýchal přinutit vesnické dívky ke styku násilím.¹⁷⁷

Teprve ve čtvrté kapitole se mluví o pozitivních účincích lásky. Počátek zní až panegyricky:

Účinkem lásky je, že pravý milovník nemůže být nikdy lakomý. Láska způsobí, že hrubý a nevzdělaný člověk zazáří krásou; dokáže také obohatit neurozené šlechtnými mravy a pyšné obdařit pokorou. Zamilovaný muž má ve zvyku vykonat mnoho služeb, které jsou milé

171 Primát zraku zdůrazňují Le Goff a N. Truong ve své publikaci *Tělo ve středověké kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 74.

172 Srov. Ovidius A.A. I.351n., A.A. I.357.

173 Viz CHERCHI, Paolo. *Andreas and the Ambiguity of Courtly Love*. Toronto: University of Toronto Press, 1994, s. 29.

174 Srov. DA I.2.5: „Sapiens tamen amator divitias non abiicit tanquam prodigus consuevit dispensator abiicere, sed iuxta patrimonii facultates suis ab initio modum ponit impendiis.“

175 DA I.2.7 cituje Ovidia, *Rem.* 749: „Non habet unde suum paupertas pascat amore.“

176 Srov. DA I.II.1–2.

177 Srov. DA I.II.3: „Si vero et illarum te feminarum amor forte attraxerit, eas pluribus laudibus efferre memento, et, si locum inveneris opportunum, non differas assumere quod petebas et violento potiri amplexu.“

všem. Ó, jak úžasná věc je láska, když dokáže ozářit člověka tolika ctnostmi a kohokoliv naučí, jak oplývat tolika dobrými mravy! Ještě kvůli něčemu jinému je třeba dlouze chválit lásku. Zdobí totiž člověka ctností zdrženlivosti (*virtute castitatis*), protože ten, kdo plane láskou k jedné, nemůže myslet na objetí jiné, byť i velmi krásné ženy. Když totiž myslí na svoji milovanou, vzezření jakékoliv jiné ženy mu připadá hrubé a bez elegance.¹⁷⁸

Zde je láska poprvé v textu popsána jako zdroj ctností, z nichž se vydvihuje zdrženlivost, a dobrých mravů, které mohou zamilovaného povýšit mezi pravé šlechtice (*nobilitas morum*). Tuto oslavu lásky vykládali někteří badatelé jako parodii na křesťanskou *castitas*,¹⁷⁹ protože se tu tato ctnost výslovně nespojuje s manželstvím, nicméně jejich tezi vyvrátil R. Schnell, když poukázal na pasáž z *Historia regum Britanniae* Geoffreyho z Monmouth, v níž se také určitý typ mimomanželského vztahu definuje právě termínem *castitas*.¹⁸⁰ Účinky lásky naopak právě připomínají *caritas*, pokud by se totiž uvedená pasáž vytrhla z kontextu, bylo by snadné identifikovat ji s křesťanským pojetím lásky.

V druhé části této kapitoly ovšem Andreas vyjadřuje své pochyby, když vysvětluje, proč se nepřidal do Amorovy družiny: Pokud by láska vždy přivedla své námořníky do klidného přístavu, poté co byli promáčení v mnoha bouřích, navždy by se připoutal do jejího otroctví. Ale protože váhy, které drží v ruce, nejsou rovnoměrně vyvážené, nevěří v její spravedlnost a považuje ji za nedůvěryhodného soudce.¹⁸¹ Láska je totiž často jednostranná, nevypočitatelná, nespravedlivá a nechává své stoupence bez pomoci, lze tedy říci, že Capellanus ukazuje její dvě tváře. To připomíná odkaz antického učení o dvou Venuších, které středověk poznal především prostřednictvím kome-

178 DA I.4.1-2: „Effectus autem amoris hic est, quia verus amator nulla posset avaritia offuscari; amor horridum et incultum omni facit formositate pollere, infimos natu etiam morum novit nobilitate ditare, superbos quoque solet humilitate beare; obsequia cunctis amorusus multa consuevit decenter parare. O, quam mira res est amor, qui tantis facit hominem fulgere virtutibus, tantisque docet quemlibet bonis moribus abundare! Est et aliud quiddam in amore non brevi sermone laudandum, quia amor reddit hominem castitatis quasi virtute decoratum, quia vix posset de alterius etiam formosae cogitare amplexu, qui unius radio fulget amoris. Est enim suae menti, dum de amore suo plenarie cogitat, mulieris cuiuslibet horridus et incultus aspectus.“

179 Srov. SCHLÖSSER, Felix. *Andreas Capellanus. Seine Minnelebre und das christliche Weltbild des 12. Jahrhunderts*. Bonn: H. Bouvier u. CO., 1962, s. 117n.; KARNEIN, Alfred. *De Amore in volkssprachlicher Literatur*, s. 48; CHERCHI, Paolo. *Andreas and the Ambiguity of Courtly Love*, s. 31.

180 Viz SCHNELL, Rüdiger. *Andreas Capellanus*, s. 19.

181 Srov. DA I.4.3-4: „Hoc ergo tuo pectori volo semper esse affixum, Gualteri amice, quod si tali amor libramine uteretur ut nautas suos post multarum procellarum inundationem in quietis semper portum deduceret, me suae servitutis perpetuo vinculis obligarem. Sed quia inaequale pensus sua solet manu gestare, de ipsius tanquam iudicis suspecti non ad plenum confido iustitia.“

tářů k antické poezii a mýtografickým dílům. V antice proti sobě stála dobrá Venuše jako kosmická síla a ztělesnění přirozené lásky, která se zaměřovala na rozmnožování, a špatná Venuše zobrazující ničivou sílu a chtíč. Ve středověkých spisech se objevuje dobrá, povolená, manželská láska (*Venus legitima, casta*) a špatná, nedovolená, nevázaná láska (*Venus impudica, illicita*).¹⁸² Tezi o nerovnoměrných vahách v rukou lásky obhajuje žena ve druhém dialogu první knihy, když říká, že mnozí nerozvázně označují lásku na nespravedlivého soudce, protože drží nestejně váhy, nicméně podle ní musí být láska naopak nazvána spravedlivým soudcem, neboť každému odvažuje jinak, jen pokud ji k tomu nutí skutečně náležitý důvod (*iustissima causa cogente*).¹⁸³ Takovým důvodem může být to, že *amor* nechce, aby žena musela okamžitě opřevrat lásku každému, kdo o to požádá. Aby nedocházelo k tak absurdním situacím, že by nějaký žebrák probudil lásku v královně, nechává *amor* každé ženě možnost rozhodnout se, zda bude milovat toho, kdo ji žádá, nebo jej odmítnout.¹⁸⁴ Opět tu narážíme na problém třídních rozdílů, které jsou překážkou vzájemného citu, a zcela nově se objevuje téma svobodné volby ženy. V textu se sice nachází spojení *cuiuslibet generaliter personae arbitrio*, nicméně je třeba připomenout, že mluvčími tohoto dialogu jsou neurozený muž a šlechtična.

Inaequalia pondera jsou také jedním z důvodů, kvůli kterému navrhuje lásku k ženám třetí kniha traktátu. Podle autora nemá cenu vstupovat do Amrovy armády, když nemůže zaručit jisté vítězství v podobě opřevrané lásky. Láska je hodna nenávisti (*odibilis*) právě kvůli tomu, že nenutí ženy poddat se každému, a dokonce ani tomu, kdo projeví přiměřenou snahu (*post dignos labores*).¹⁸⁵ K odmítnutí lásky vedou ty stejné důvody, které uvádí Capellanus v první knize, což opět ukazuje, že první a druhá část traktátu nejsou zdaleka tak ostře polarizované, jak se domnívali někteří autoři.

Pátá kapitola vysvětluje, kdo je způsobilý k lásce, a vylučuje tři skupiny lidí. První omezení se týká věku, spodní hranici (12 let u dívky, 14 u chlapce)

182 Viz SCHNELL, Rüdiger. *Causa amoris*, s. 28nn.

183 Srov. DA I.6.85–86: „Sed et si forte narrare velis quod multi consueverunt audaci lingua proferre, amorem scilicet iniquum a cunctis debere iudicem nominari quum inaequalia pondera ferat, tali te responsione repello. Quamvis enim amor inaequalia pondera ferat, iustus tamen iudex poterit vere vocari. Amor enim ponderis inaequalitate non utitur nisi iustissima causa cogente.“

184 Srov. DA I.6.87: „Sed ne unquam huiusmodi posset inconcinnitas vel rerum absurditas evenire, cuiuslibet generaliter personae amor commisit arbitrio, ut si velit amet eum qui petit amari, vel non amet si nolit amare.“

185 Srov. DA III.113–114: „Amor praeterea ratione alia satis videtur odibilis, quia saepius inaequalia pondera portat et eam semper cogit amare, quam nulla posset homo sollicitudine obtinere, qua mutuum illa non sentit amorem, quum amoris non instigetur aculeis. Non est ergo illius arbitrium eligendum, qui te cogit instanter illud toto mentis ingenio postulare, quod ipse idem tibi facit penitus denegari. Nam, si amor iustus vellet moderator haberi, id solum ad amandum cogeret amatores, quod statim vel post dignos labores eos mutua vice diligeret; quod quum non faciat, merito videtur eius militia recusanda.“

vymezuje Capellanus ve shodě s kanonickým právem¹⁸⁶ určujícím minimální věk pro manželství (sic!), horní hranici (50 let u žen, 60 u muže) vysvětluje z lékařského hlediska ztrátou tělesného tepla a přibýváním vlhkosti, která způsobuje nemoci a nejrůznější jiné obtíže, takže jediným potěšením je v tomto věku jídlo a pití.¹⁸⁷ Capellanus při výkladu avizuje, že důvody dřívější zralosti žen vysvětlí později, což učiní ústy představitele vyšší aristokracie v závěrečném dialogu, kde se uvádí vysvětlení shodné s názory dobové medicíny (v ženě totiž převažuje chlad, zatímco v muži teplo; to, co je chladné, se ohřeje rychleji, i když se přidá jen trocha tepla, zatímco když přidáme teplo k teplému, ohřev trvá déle).¹⁸⁸

Další restrikce vychází z počáteční definice lásky a lze ji pokládat za esteticky relevantní. Z lásky jsou vyloučeni slepci, protože nadměrné přemýšlení (*cogitatio immoderata*) je způsobeno spatřením milované bytosti. Člověk, který se ale zamiloval dříve, než oslepl, může ovšem milovat dále.¹⁸⁹ Tuto tezi relativizuje třetí dialog, z jehož začátku vyplývá, že neurozený muž, který zde vystupuje, se uchází o dámu z vyšší šlechty, protože „všemi kouty světa zní pověst o vašem výtečném charakteru a kráse.“¹⁹⁰ Alfred Karnein připomíná, že pro středověk byla slepota spojena se zlem, což se projevovalo i v ikonografii.¹⁹¹

Zrak jako nutný předpoklad ke vzniku lásky uvádí také dílo, které po obsahové stránce leží na pomezí kurtoazní literatury a tisícileté tradice fyziologů, jež se zabývaly interpretací určitých vlastností zástupců živé i neživé přírody. V polovině 13. století sepisuje Richard de Fournival svůj *Bestiář lásky*, v němž vykládá vlastnosti některých zvířat ve spojitosti s milostnými záležitostmi. O vráně se tu říká následující:

Vrána má ještě jednu vlastnost, kterou se velice podobá lásce. Když najde mrtvého člověka, nejprve mu vyklove oči a očima potom klove mozek. Čím větší mozek člověk má, tím lépe se do něj vráně klove. Také láska se nejprve zmocní očí. Kdyby se na ni člověk nepodíval, nikdy by jí nepodlehl.¹⁹²

Poslední skupinou vyloučenou z bran paláce boha Amora jsou ti, které ovládá přílišná žádostivost (*voluptatis abundantia*). Tito lidé totiž nemohou dodržet v úvodu deklarovaný požadavek *castitatis*, protože nedokážou omezit svoji touhu pouze na jednu osobu a dychtí po styku s každou ženou,

186 Viz SCHNELL, Rüdiger. *Andreas Capellanus*, s. 86n.

187 Srov. DA I.5.2–5.

188 Srov. DA I.6.454–456.

189 Srov. DA I.5.6 a DA I.1.9.

190 DA I.6.124: „Per diversas namque mundi partes vestra probitas resonat atque venustas.“

191 Viz KARNEIN, Alfred. *De Amore in volkssprachlicher Literatur*, s. 49.

192 RICHARD DE FOURNIVAL. *Bestiář lásky*. Ze starofrancouzského originálu přeložili Hana Škrabalová a Petr Šourek. *Souvislosti: Revue pro literaturu a kulturu*. 2006, roč. 17, č. 4, s. 178.

kteřou vidí. Jejich láska se podobá lásce nestoudného psa a takoví mají být srovnáváni s osly, protože jsou ovládáni pouze přirozeností, kterou má člověk společnou se zvířaty, a nikoliv rozumem, který nás odlišuje od ostatních tvorů.¹⁹³ Tato pasáž jasně ukazuje, že Capellanus odmítá jakoukoliv promiskuitu, kterou přiznává pouze říší zvířat. Ve skutečném vztahu je pro lásku rozhodující správný poměr *natura*, pudu, který pohání všechny živé bytosti, a *ratio*, rozumu, jenž je pouze výsadou člověka. Capellanus se tu tedy dotýká problémů, které reflektuje kulturní antropologie zkoumající vztahy lidských mohutností v rámci určité kultury. Problematický vztah *abundantia voluptatis/ amor*, resp. *natura/ ratio* prochází celým traktátem. V desáté kapitole první knihy nazvané „Ochotné plnění přání“ mluví Capellanus o pravé lásce (*amor verus*), která spojuje dva lidi tak velkou náklonností, že nemohou toužit po objetí jiných osob a vyhýbají se jim jako něčemu strašnému (*tanquam horrenda*). Velká ochota žen plnit přání koresponduje u mužů právě s přílišnou žádostivostí, přičemž obě tyto vlastnosti mají být vykázány z paláce Amora (*ab amoris aula*). Člověk, který je ovládaný tak silnou tělesnou touhou, že se objetí jediné osoby neoddává z upřímné náklonnosti (*ex cordis affectu*), ale nestoudně zatouží po jakékoliv ženě, kterou spatří, není milovník, ale padělatel a napodobitel lásky, který je horší než nestoudný pes a právem je pokládán za zbrklého osla.¹⁹⁴ Pro muže, který nedokáže omezit svoji *voluptas* pouze na jednu ženu, nachází autor traktátu pouze slova pohrdání, když jej charakterizuje označeními jako *animus impudicus*, *canis impudicus*, *asinus impetuus*, *amoris adulteratur*. R. Schnell upozorňuje na skutečnost, že Andreas používá argumentaci a slovní zásobu středověkých teologických diskuzí, které se týkaly manželství.¹⁹⁵ V tomto duchu by pak bylo možné interpretovat známý citát, který se objevuje v sedmém dialogu: „Jak učí apoštolský zákon, příliš dychtivý milovník vlastní ženy má být považován za cizoložného.“¹⁹⁶

193 Srov. DA I.5.7–8: „Nimia voluptatis abundantia impedit amorem, quia sunt quidam qui tanta voluptatis cupidine detinentur quod amoris non possent retineri reticulis; qui post multas etiam de muliere cogitationes habitas vel fructus assumptos, postquam aliam vident statim illius concupiscunt amplexus, et obsequii a priore amante suscepti obliviosi et ingrati existunt. Illi tales quot vident tot cupiunt libidini immisceri. Istorum talis amor est qualis est canis impudici. Sed nos credimus asinis comparandos; ea namque solummodo natura moventur quae ceteris animantibus homines ostendit aequales, non vera quae rationis differentia nos a cunctis facit animalibus separari.“

194 Srov. DA I.10.5–6: „Amor enim verus tanto duorum corda dilectionis iungit affectu quod aliorum non possunt desiderare amplexus, sed cunctorum tanquam horrenda student evitare solatia et mutuis se vicibus reservare. Et dicitur esse idem in femina facilis rei petita concessio quod in homine nimia voluptatis abundantia, quam constat ab amoris aula penitus exsulare. [6] Qui enim tanta carnis voluptate vexatur ut ex cordis affectu nullius se valeat amplexibus colligare, sed quamcunque videt impudico animo concupiscit, hic quidem non amator sed adulterator vocatur amoris ac simulator et erit cane deterior impudico. Immo impetuus meretur asinus iudicari, quem tanta corporis petulantia movet ut unius se non possit affectioni astringere.“

195 Viz SCHNELL, Rüdiger. *Andreas Capellanus*, s. 21n.

196 DA I.6.383: „Nam vehemens amator, ut apostolica lege docetur, in propria uxore iudicatur adulter.“

Je tedy nutné spojit topos *adulter uxoris* s *adulterator amoris* a neomezovat se pouze na použití prvního termínu jako důkazu o Capellanově nepřátelském postoji k manželství.

V sedmém dialogu namítá urozená žena svému ctiteli z vyšší šlechty, že je šťastně vdaná:

Mám totiž manžela, který je proslulý svojí urozeností, dvorností a dobrým charakterem. Bylo by nestoudné poskvřnit jeho lože nebo přijmout objetí nějakého jiného muže. Víím, že mě miluje celým svým srdcem, a já jsem k němu také oddaně připoutána z celého srdce. Ponevadž jsem ozdobena odměnou tak velké lásky, zákony (lásky) mi rozkazují, abych se vyhnula lásce k jinému.¹⁹⁷

Její ctitel kontruje tím, že zaměňuje vztah mezi manželi s láskou, a argumentuje tím, že manželská láska neobsahuje nezměrnou touhu po tajných a kradmých objetích (*ambitio immoderata et furtivi et latentis amplexus*)¹⁹⁸ a není v ní místo pro žárlivost (*zelotypia*), která je *amoris substantia, sine qua verus amor esse non potest*,¹⁹⁹ takže nelze mluvit o skutečné lásce. I tyto argumenty dáma vyvrátí. Žárlivost je trestuhodná, protože nejde o nic jiného než o podezřívavost vůči ženě, a *amplexus latens et furtivus* může probíhat i mezi manželi, jestliže svoji vášeň nestaví na odív. Tyto argumenty v podstatě oplácejí nápadníkovi stejnou mincí, což je patrné i z definice lásky, kterou následně paní předkládá, když říká:

Musím si tedy pro svá objetí vybrat takového muže, který bude moci v mé společnosti zastávat roli manžela i milence, protože ať už říká definice lásky cokoliv, zdá se, že láska není nic jiného než nesmírná touha po fyzickém potěšení se s někým, a tomuto citu v manželství nic nebrání.²⁰⁰

197 DA I.6.366: „Habeo namque virum omni nobilitate urbanitateque ac probitate praeclarum, cuius nefas esset violare torum vel cuiusquam me copulari amplexibus. Scio namque ipsum me toto cordis affectu diligere, et ego sibi cuncta cordis devotione constringor. Tanti ergo amoris praemio decoratam ab alterius amore ipsa iura praecipiant abstinere.“

198 Srov. DA I.6.368: „Quid enim aliud est amor nisi immoderata et furtivi et latentis amplexus concupiscibiliter percipiendi ambitio?“

199 Srov. DA I.6.371: „Sed alia iterum ratio coniugatis mutuam contradicit amorem, quia ipsius amoris substantia, sine qua verus amor esse non potest, scilicet zelotypia inter eos scilicet coniugatos per omnia reprobatur et ab eis tanquam pestis debet semper nociva fugari; amantes vero illam oportet semper tanquam matrem et amoris amplexari nutricem.“

200 DA I.6.376: „Talis igitur est meis fruiturus amplexibus eligendus, qui necum valeat mariti et amantis vice potiri, quia, quidquid definitio tradat amoris, non videtur aliud esse amor nisi de aliquo habita immoderata carnalis dilectionis ambitio, quam nil inter coniugatos contradicit haberi.“

Tato definice skutečně lépe koresponduje s úvodní definicí autora, kde se o nutnosti zachovávat vzájemné styky v tajnosti nemluvílo.²⁰¹

Muž je opět vehnán do úzkých, ale přichází s dalšími argumenty, vymezuje tři aspekty žárlivosti²⁰² a možnost vášně v manželství odmítá z hlediska teologických aspektů: kdo se v manželství oddává tělesnému styku nikoliv za účelem plození či v rámci povinností, zneužívá instituci manželství a dopouští se hříchu. Následně argumentuje již uvedeným citátem o *vehemens amator in propria uxore*.²⁰³ Právě toto místo je klíčové pro některé badatele, kteří se snažili ukázat, že se jedná o jasný doklad striktního oddělení koncepte lásky a manželství v traktátu *De amore*.²⁰⁴

Názoru, že Andreas odmítá manželství, protože v něm není povolena vášnivá láska, lze ovšem namítnout: 1. V dialogu nemluví Andreas, ale *dramatis persona*. 2. To, co podle církevního učení dělá z manžela *adulter uxoris*, je jeho nadměrná žádostivost, která jej pudí ke styku i s jinými ženami. 3. Andreas sám velmi ostře odsuzuje muže, který trpí *voluptatis abundantia* do té míry, že touží po styku nejen se svou vyvolenou, ale i s ostatními ženami. Takového muže tituluje termíny jako *asinus impetuusus* či *canis impudicus*.

Z toho ovšem lze vyvodit následující důsledky: 1. Capellanus neodmítá církevní nařízení, naopak je aplikuje na oblast mimomanželské lásky. 2. Argumenty nápadníka sedmého dialogu nejsou argumenty autora. Pokud muž mluví o tom, že mimomanželské potěšení není tak závažné jako v manželství, je to jeho vlastní názor. Jestliže se pojetí Capellana a mluvčího dialogu neshodují, lze to vysvětlit tak, že nápadník v dialogu pouze taktizuje, hledá přesvědčivé argumenty, aby svedl vyvolenou dámu. Otázkou potom je, zda vlastním argumentům věří a zda stejná situace probíhá i v ostatních dialozích. Andreas totiž vede své postavy jako loutky a ukazuje, kam až dokáže muž zajít, uchází-li se o ženu.²⁰⁵

Z celé této debaty vyplývá jasný závěr, že *vehemens amator*, ať už své manželky či jiné ženy, nemůže být *amator verus*, protože nedokáže svoji žádostivost omezit (zmírnit) pouze na jedinou osobu.

Je proto s podivem, že Paolo Cherchi, který definuje pojem *mezura* (umírněnost, pravá míra) jako integraci Erótu do ideálu dvornosti, tvrdí, že právě *mezura* představuje chybějící článek Capellanova modelu dvorské lásky, což způsobilo, že je tento fenomén v traktátu *De amore* pojímán negativně.²⁰⁶

201 Srov. DA I.1.1.

202 Srov. kap. 1.3.

203 Srov. DA I.6.383.

204 Srov. např. SCHLÖSSER, Felix. *Andreas Capellanus*, s. 216nn.

205 Viz SCHNELL, Rüdiger. *Andreas Capellanus*, s. 23.

206 CHERCHI, Paolo. *Andreas and the Ambiguity of Courtly Love*, s. xiv: "Andreas is the first interpreter of courtly love and he is also the first one to denounce its ambiguity hidden in its combining erotic passion with virtue. Andreas's work has had an enormous impact on modern interpretations, and its importance is unquestionable. *De Amore* – as we will prove – offers a negative interpretation of courtly love, because Andreas could not accept that

Začátek šesté kapitoly „Jak a kolika způsoby lze získat lásku“ je opět psán ve formě pojednání a v podstatě se jedná o úvodní komentář pro následujících osm dialogů, které tvoří dvě třetiny celého traktátu. Tato pasáž je klíčová pro odhalení hierarchie estetických kategorií v traktátu. Capellanus nejprve vyjmenuje pět způsobů, pomocí nichž lze získat lásku: krása (*formae venustas*), řádný charakter (*probitas morum*), plynulá a obšírná mluva (*copiosa sermonis facundia*)²⁰⁷, bohatství (*divitiarum abundantia*) a ochota plnit přání (*facilis rei petitaee concessio*). Hned v následující větě ale poslední dva odvolává a později se k nim vrací až v kapitolách 9 a 10.²⁰⁸

Ze všech pěti způsobů byla v úvodní definici lásky zmíněna pouze *venustas formae*²⁰⁹, v tomto žebříčku se ovšem posunuje až na třetí místo, protože ji dle autora preferují milovníci prostšího ducha:

Krásný vzhled si získá lásku snadno, zvláště pokud hledá lásku jednoduchého milovníka. Milenec prostáček si totiž myslí, že v milované osobě není třeba hledat nic jiného než půvabnou postavu, tvář a elegantní vzhled. Nechci zavrhnout lásku těchto lidí, ale ani ji nehodlám moc chválit, protože mezi neobezřetnými či nepřilíš chytrými lidmi se láska nemůže dlouho skrývat; brzy se tedy nebude moci dále rozvinout.²¹⁰

Autorova dialektika postupuje takto: ten, kdo při výběru partnera upřednostňuje na prvním místě krásu, není zřejmě příliš chytrý. Prostší lidé nedovedou udržet lásku v tajnosti, což je jedním z předpokladů pro její úspěšný rozvoj. Pokud přece jen vydrží pomluvy a klevety, nedosáhne již předchozí intenzity, protože oba partneri budou více hlídáni svými blízkými. Milenci

erotic passion and moral perfection are compatible. The chaplain, however, did not take into account a specific virtue of the troubadours' world, namely, *mezura*, which succeeds in integrating eros and virtue. *Mezura* provides us with the missing link in Andreas's model of courtly love; by using it, we can turn Andreas's negative model into a positive one."

207 Srov. Ovidius, *A.A.* 2, 111–114:

... ut dominam teneas nec te mirere relictum,
ingenii dotes corporis adde bonis.
Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,
fit minor et spatium carpitur ipsa suo.

Srov. také kritéria, která uvádí Isidor pro volbu manžela, *Etym.* IX, 7, 28: „virtus, genus, pulchritudo, sapientia“.

208 Srov. *De amore per pecuniam acquisitio* (DA I.9.1–6) a *De facili rei concessione petitaee* (DA I.10.1–7).

209 Srov. I.1.1: „... immoderata cogitatione formae ...“

210 DA I.6.3–5: „Formae venustas modico labore sibi quaerit amorem, maxime si amorem simplicis requirit amantis. Simplex enim amans nil credit aliud in amante quaerendum nisi formam faciemque venustam et corporis cultum. Horum autem amorem improbare non insisto, sed nec multum approbare contendo, quia inter incautos vel minus sapientes amantes amor diu latere non potest; ergo sua statim incipit incrementa nescire.“

se tedy už nebudou moci vzájemně potěšit, což způsobí, že se láska vymkne kontrole a vystaví oba obrovskému utrpení.

Krásu charakteru Capellanus v traktátu zmínil v kapitole o účincích lásky. Nyní ji klade na první místo mezi *causae efficientes*. Stojí za zmínku, že ačkoliv je celé dílo určeno mužům, Gualterovi, zde se začíná s doporučením ženám:

Moudrá žena by si tedy měla najít takového milého, který si zaslouží chválu pro svůj řádný charakter, a ne někoho, kdo se voní jako žena nebo se příliš zabývá péčí o tělo. K mužskému vzhledu se totiž nehodí krášlit se jako žena, nebo se oddávat zdobením těla. Skvělý Ovidius s takovým chováním nesouhlasil:

Pryč s mladými muži, jak ženštiny upravenými!
Ozdoby toliko skrovné hodí se pro mužův zjev.²¹¹

Stejně spatříš-li ženu namalovanou příliš křiklavě, nevybereš si ji pro její krásu, dokud si ji pořádně neprohlédneš podruhé při méně slavnostní příležitosti. Neboť žena, která spoléhá jen na svá líčidla, obvykle není obdařena výtečným charakterem. Jak už jsem řekl ve spojitosti s muži, myslím si, že i v případě žen je třeba hledat spíše výtečný charakter než krásu. Dej si pozor, Gualtere, aby tě neoklamala prázdná krása žen, protože ženská lstivost a značná výřečnost bývá tak velká, že když se začneš těšit z darů, které jsi od ní získal, nebude ti připadat snadné se od lásky k ní odpoutat. Výtečný charakter si najde lásku, která také září výtečnými mravy. Moudrý milující, ať už žena či muž, neodmítne nevzhledného partnera, pokud uvnitř oplývá dobrými mravy.²¹²

O řádném charakteru mužů se v této pasáži ženy nic konkrétního nedozví. *Probitas morum* je tu sice líčena jako skutečná ozdoba muže, ale v textu

211 OVIDIUS, *Listy milostné*. In: O lásce a milování, s. 131 (Faidra Hippolytovi).

212 DA I.6.8–II: „Sapiens igitur mulier talem sibi comparare perquirat amandum qui morum sit probitate laudandus, non autem qui mulierum se more perungit vel corporis se cultu perlustrat. Non enim potest virilis congruere formae mulierum se more ornare vel corporis ornatui deservire. Tales etiam mirificus Ovidius redarguendo notavit: ‚Sint procul a nobis iuvenes ut femina compti/ Fine coli modico forma virilis amat.‘ Sed et si mulierem videris nimia colorum varietate fucata, eius non eligas formam nisi alia vice primo ipsam extra festiva diligenter aspicias, quia mulier in solo corporis fuce confidens non multum solet morum muneribus ornari. Sicut igitur in masculino diximus, ita credimus in muliere non formam tantum quantum morum honestatem sectandam. Cave igitur, Gualteri, ne inanis te decipiat mulierum forma, quia tanta solet esse mulieris astutia et eius multa facundia quod, postquam coeperis eius acquisitis gaudere muneribus, non videbitur tibi facilis ab ipsius amore regressus. Morum probitas acquirit amorem in morum probitate fulgentem. Doctus enim amans vel docta deformem non reiciit amantem, si moribus intus abundet.“

je dávana spíš do souvislosti s tím, jakým se člověk zdá, než jaký opravdu je. Prázdna krása žen, před kterou je varován Gualter, spočívá spíše ve schopnosti chytře mluvit než v jejich fyzických přednostech. Toto upozornění připomíná některé myzogygnní básně, čímž se znovu stírá rozdíl mezi první a druhou částí traktátu. Už na tomto místě je předznamenána situace, která se opakuje ve všech dialozích, kde sváděné dámy dokážou najít protiargumenty na každou položku řečnického arsenálu jednotlivých ctitelů. Výmluvnost je charakteristická pro všechny účastníky rozhovorů, nicméně muži ji používají k manipulaci, zatímco ženy se s její pomocí snaží nátlaku vyhnout.

Dále Capellanus pokračuje chválou skvělého charakteru a poprvé zmiňuje, že všichni lidé jsou si, co se dědičného společenského stavu týče, rovni:

Stejně tak by žena neměla hledat krásu, eleganci či urozený původ, protože:

Nikdo neocení krásu, pokud chybí dobrota.

Sám výtečný charakter obdaří člověka šlechtickým stavem a zářící krásou. Poněvadž všichni pocházíme z jednoho kmene a máme přirozeně stejný původ, nikoliv krásu, pěstění těla či majetek, nýbrž pouze skvělý charakter na počátku rozdělil lidi dle urozenosti a rozlišil společenské vrstvy. Je ovšem hodně lidí, kteří odvozují svůj původ od prvních šlechticů, avšak sami se zkazili a upadli na opačnou stranu; na druhou stranu:

Otoč to tvrzení a stále to bude pravda.

Pouze ctnost si zaslouží korunu lásky.²¹³

Dále se Capellanus jen krátce zmiňuje o výmluvnosti, která má schopnost přimět k lásce nemilující. *Ornatum eloquium* samo o sobě vytváří dobrý dojem o mravním charakteru mluvčího.²¹⁴

Začátek šesté kapitoly má tedy preskriptivní funkci, zatímco následující dialogy slouží jako exempla. Abychom i z nich mohli abstrahovat zmíněné estetické kategorie, je třeba se nejprve zaměřit na jejich strukturu, ukázat některé opakující se mechanismy a zvláštnosti.

²¹³ DA I.6.13–15: „Mulier similiter non formam vel cultum vel generis quaerat originem, quia ‚Nulli forma placet, si bonitate vacet‘; morum atque probitas sola est quae vera facit hominem nobilitate beari et rutilanti forma pollere. Nam quum omnes homines uno sumus ab initio stipite derivati unamque secundum naturam originem traximus omnes, non forma, non corporis cultus, non etiam opulentia rerum, sed sola fuit morum probitas quae primitus nobilitate distinxit homines ac generis induxit differentiam. Sed plures quidem sunt qui ab ipsis primis nobilibus sementivam trahentes originem in aliam partem degenerando declinant: ‚Et si convertas, non est propositio falsa‘. Sola ergo probitas amoris est digna corona.“

²¹⁴ Srov. DA I.6.16: „Sermonis facundia multotiens ad amandum non amantium corda compellit. Ornatum etenim amantis eloquium amoris consuevit concitare aculeos et de loquentis facit probitate praesumi.“

3.2 Struktura dialogů

Již letmý pohled na osm dialogů šesté kapitoly vyvolává dvě otázky. Jestliže spolu postupně rozmlouvají vždy jeden ze tří mužů (neurozený muž, šlechtic, vyšší šlechtic) s jednou ze tří žen (neurozená žena, šlechtična, vyšší šlechtična), proč jeden dialog chybí? A proč nejsou dialogy pouze tři, vzhledem k tomu, že je celý traktát věnován Gualterovi, který náleží pouze k jednomu stavu? Zarážející také je, že v chybějícím dialogu spolu měli rozmlouvat šlechtic a žena z řad vyšší aristokracie, což by vzhledem k předpokládanému obecenstvu díla (královský dvůr) bylo užitečnější než rozhovor dvou neurozených lidí. Ostatně všech pět dialogů, ve kterých rozmlouvá minimálně jeden neurozený mluvčí, je mnohem kratších než rozhovory šlechticů; největší prostor je věnován dialogu příslušníků vysoké šlechty, který je zhruba čtyřnásobně delší než rozhovory s neurozenými lidmi.

Jak již bylo řečeno, postavy jsou fiktivní, známe jen jejich pohlaví a sociální postavení. Kromě jednoho případu není nikde specifikováno místo rozhovoru,²¹⁵ ani žádné další bližší okolnosti. Každý rozhovor začíná krátkým úvodem, který obsahuje Capellanovo stručné doporučení muži, jak by měl dialog začít. Doporučení částečně zohledňují sociální postavení mluvčích. V prvním rozhovoru, v němž oba rozmlouvající pocházejí z neurozené vrstvy, se doporučuje nezačínat hned s tématem lásky, protože takto se mluví s prostitutkami. Muž má nechat mluvit ženu jako první, její řeč poskytne náměty k následující rozmluvě. Capellanus haní ty, kteří tváří v tvář ženě zapomenou strukturu toho, co chtěli říci. Úspěšný ctitel musí být tedy dobrý řečník. Pokud žena přece jen mluvit nezačne, muž má začít po krátké pauze nenucenou konverzaci. Autor doporučuje na začátek pronést něco žertovného (*verba proponas, quae ludificum aliquid contineant*) nebo přednést chválu na její rodný kraj, rodinu či samu dotyčnou dámu. Jak Andreas dodává, ženy, zvláště venkovanky a neurozené, mají rády chválu a zcela věří všemu, co se jim v tomto duchu řekne.²¹⁶ Pak již následuje rozhovor samotný. Oba mluvčí používají přímou řeč, promluva každého z nich je vždy uvozena spojeními *Homo ait*, *Mulier ait*.

Dialogy traktátu označují někteří badatelé za platónské,²¹⁷ čemuž odpovídá jejich struktura – střídání přímých řečí dvou účastníků rozhovoru. Nicméně již úvodní pasáž prvního dialogu ukazuje, že rozhovory nebudou dialektické v pravém slova smyslu, nepůjde tedy o hledání pravdy cestou protiargumentace, jejich cílem je přesvědčit dobývanou ženu, a to pomocí

215 V sedmém dialogu posílají mluvčí dopis hraběnce Marii ze Champagne a popisují, že jednoho dne seděli ve stínu vysoké borovice a oddávali se diskuzi o lásce (srov. DA I.6.392).

216 Srov. DA I.6.21–25.

217 Řadí se mezi ně i překladatel traktátu Patrick G. Walsh, *Andreas Capellanus On Love*, s. 16 (Introduction).

jakýchkoliv prostředků. Jak vyplývá z úvodu, k ženám se tu od začátku přistupuje předpojatě, doporučení ze strany autora charakterizuje určitá banalita, zdá se, že úkol, který si muž předsevzal splnit, nemůže být nikterak obtížný. Proto Capellanus v úvodu druhého rozhovoru (kde mluví plebejec se šlechtičnou) pouze řekne, že pokud se dotčná šlechtična zdá být poněkud naivní (*nobilis simplex*), lze začít konverzaci stejně jako v předchozím dialogu, a pokud je chytrá (*nobilis mulier fuerit sapiens et astuta*), muž by ji neměl příliš chválit, protože to by v ní mohlo vzbudit podezření.²¹⁸ V sedmém dialogu se dokonce mluvčímu z řad vyšší šlechty dostane doporučení, aby s urozenou dámou mluvil stejně jako s neurozenou, jediný rozdíl spočívá ve chvále jejího rodu!²¹⁹

Mohlo by se zdát, že po kapitolách oslavujících lásku v souvislosti s krásou a dobrými mravy následují dialogy, které obsahují instruktáž v duchu Ovidia.²²⁰ To je pravdou jen zčásti. Všichni nápadníci začínají konverzovat v nenuceném duchu, chválí přednosti dam a vypočítávají přednosti lásky, nicméně ve všech případech narazí na tvrdý odpor ze strany žen, které jsou více než rovnocennými protihráčkami. Navíc je otázkou, do jaké míry můžeme dialogy považovat za hry. Počáteční nevázaný tón se postupně mění na tvrdou ofenzívu ze strany mužů a ženy musí použít veškerou svoji výmluvnost (tolik chválenou v úvodu šesté kapitoly), aby se jejich atakům ubránily. Témata, která autor v úvodních pasážích traktátu vyzdvihoval, používají muži i ženy jako své zbraně v osmi slovních bitvách, které ovšem ve všech případech končí nezdarem muže.

Badatelé se často při interpretaci *De amore* odvolávají na svědectví Drouarta la Vache, autora, který na konci třináctého století přeložil pro svou dívku část Capellanova traktátu do francouzštiny. Předmětem sporu je, zda sloveso *rire*, které použil při popisu svých pocitů spojených s traktátem, znamená v tomto případě „posmívat se“²²¹, nebo „souhlasně se usmívat“²²². Robertson i Kelly zastávají tyto krajní pozice, ani jeden z nich nechce připustit, že *rire* by mohlo být použito ve smyslu „smát se, protože je to zábavné“. Dialogům

218 Srov. DA I.6.68–70.

219 Srov. DA I.6.322.

220 Úvodní pobídka ke chvále neurozené ženy v prvním dialogu odráží Ovidiovy verše:

Nec credi labor est: sibi quaeque videtur amanda;
pessima sit, nulli sua forma non placet.

Ovidius, A.A. I.611–612.

(Uvěří snadno, vždyť každá si myslí, že hodna je lásky,
jakkoliv škaredá žena „krásu svou“ v oblíbě má.

OVIDIUS, *Umění milovatí*. In: O lásce a milování, s. 273.)

221 Viz ROBERTSON, JR., D. W. The Subject of the *De Amore* of Andreas Capellanus, s. 153–154.

222 Viz KELLY, Douglas. Courtly Love in Perspective: The Hierarchy of Love in Andreas Capellanus, s. 123.

totiž nelze upřít ironii a humor, které jsou podpořeny výběrem a strukturováním argumentů.

Předchozí tvrzení budeme demonstrovat na čtvrtém dialogu, kde spolu hovoří urozený muž a obyčejná žena. V úvodu autor říká, že urozený muž si po pozdravu může k ženě přisednout, aniž by o to musel vzhledem ke svému postavení žádat, a poučuje Gualtera o pravidlech zasedacího pořádku.

Pak již následuje dialog, který lze rozčlenit do několika fází:

1. Oproti doporučení vyčkat s tématem lásky se šlechtic okamžitě představuje jako vyslanec z Amorova paláce a klade otázku, zda se má více chválit skvělý charakter urozené či neurozené ženy. Vzhledem k tomu, jak jsou zde rozděleny sociální pozice, je celkem jasné, jakou odpověď čeká.

Žena se nejprve zdráhá odpovědět a argumentuje velmi sofisticky tím, že tato otázka se týká jí samotné a nikdo nemůže posuzovat vlastní případ.²²³ Protože ale nechce urazit člena Amorovy delegace, rozhodne se vyloužit svůj názor. Ráda si však nejprve vyslechne jeho mínění, aby neudělala nějakou chybu. Přesto svou domněnku vysloví: Na první pohled se zdá, že více chvály si zaslouží ušlechtilost související s rodem, protože je třeba více žádat ty kvality, které pocházejí z přirozenosti, než ty, které přicházejí zvenčí a jakoby odjinud (*quasi aliunde*). Svůj postoj dokládá třemi příklady: Jako je v případě ženy obdivuhodnější její přirozená barva pleti než odstín, kterého dosáhla pomocí líčidel, tak se více cení slov pronesených mužem než těch, která řekla straka. V druhé metafoře žena naráží na dobové realie, když prohlašuje, že šarlatová barva se více hodí na anglickou vlnu než na ovčí srst v Itálii či Champagne.²²⁴ Tyto příklady tedy potvrzují, že skvělý charakter se více hodí k urozené krvi než k někomu, kdo má neurozený původ (*ex plebeiorum stipite*).

2. Muž argumentuje tím, že její příklady nejsou správné. Ve všech třech se totiž chválí lidská dovednost, a přitom se tu zároveň preferují přirozené (dané) kvality před akcidentálními. Ale u neurozené ženy vychází výtečný charakter z vnitřních kvalit jí samotné jako výsledek krásně uspořádané mysli (*optima mentis dispositione*), a proto je považován za přirozený. Tím pádem nemohou uvedené příklady podpořit ženino tvrzení a muž vyjádří své přesvědčení, že mravní kvality jsou chvályhodnější u neurozené ženy více než u šlechtičny.

Čtenář si musí klást otázku, zda je nápadník skutečně natolik *amans simplex*, že nepochopil ženiny příklady chvályhodných přirozených kvalit (ženská pleť bez líčidla, lidská mluva, barevné rouno z oblasti vyhlášené zpracováním bavlny), nebo neobratný manipulátor, který všechna tři přirovnání interpretuje jako lidské dovednosti, tedy něco naučeného. Tyto argumenty

223 Srov. DA I.6.170: „Minus apte mihi tale videtur dari definiendum iudicium, quum me ipsam praesens tangat articulus, et in propria causa cuilibet sit iudicare prohibitum.“

224 Anglická vlna měla dobrou reputaci od 12. století, viz *Andreas Capellanus On love*, s. 88, pozn. 79.

mu slouží k tomu, aby pak uvedl své tvrzení, které je opakem názoru vyjádřeného jeho partnerkou v dialogu. Také on uvádí tři přírovnání: bažant (mravní charakter) ulovený krahujcem (neurozená žena) má být více ceněn než ten, kterého uchvátil sokol (šlechtična); člověk, který zaplatí více, než dluží, si zaslouží větší ocenění než ten, kdo nabídne jen tolik, kolik musí dát; chvályhodnější jsou dovednosti toho mistra, který dokáže postavit dobrou loď z horších trámů, než toho, kdo ji vystaví z nejlepšího dřeva.

Žena tedy přistupuje na jeho tvrzení, protože „nikdo nepochybuje o tom, že, cokoliv dobrého je vzácné, je obzvláště drahé.“²²⁵ Diví se ale, jak může někdo uvádět argumenty proti svému stavu.

Toto přitakání bere šlechtic jako impuls k tomu, aby se své vyvolené začal dvořit, a proto jí vyjeví, že si ji vybral mezi všemi ženami za svoji jedinou dámu (*solam dominam*), pro kterou chce vykonávat všechny dobré skutky (*cuncta bona*). Odvolává se přitom na své nepřetržité modlitby k Bohu (nikoliv Amorovi), aby ji přiměl přijmout jeho služby, protože jedině takto bude moci mravně růst a po zásluze získat odměny, po kterých touží. Zde je dobře vidět spojení *curialitas* s určitou formou nátlaku, které je pro dialogy v *De amore* charakteristické. V tomto momentě se zdá, že se ctitel a publikum dočkají závěrečného „ano“, nicméně ve skutečnosti se dialog dostal teprve do konce prvního poločasu.

3. Žena totiž argumentuje sociální nerovností, když říká, že šlechtic, který si nezasloužil lásku ženy z vlastní společenské vrstvy, není hoden svého titulu, stejně jako voják, který neobstál ve své pluku, už nemůže uspět jinde. Místo svého slibu jej nabádá k tomu, aby si našel lásku ve svém stavu (*in proprio ordine*) a ne jinde, protože by se mohl dočkat zaslouženého odmítnutí pro svou opovážlivost.

Nápadník na to reaguje tvrzením ze čtvrté kapitoly první knihy traktátu: láska nehledí na původ ani krásu a sama nutí milovat, aniž by hleděla na tyto kvality.

Láska často způsobí, že se obyčejné a ošklivé ženy zdají zamilovanému urozené a krásné, a dokonce zapříčiní, že jsou považovány za krásnější a urozenější než všechny ostatní ženy. Když se totiž nějaký muž rozhodne milovat upřímně, líbí se mu, jak jeho milá vypadá, ačkoliv je považována za ošklivou a obyčejnou. Když s ní srovná ostatní ženy, zdají se mu neatraktivní (*incultus aspectus*). Nesmíš se tedy divit, že tě toužím milovat z celého srdce, ačkoliv jsi z prostého rodu, protože záříš krásou a výtečným charakterem. Nežádám tě kvůli tomu, že jsem byl odmítnut ženou ze svého stavu, ale protože mě žene láska a nade vše se mi líbí tvá řádná povaha a ušlechtilost.

225 Srov. I.6.176: „Quia vero tua rationabiliter dicta defendis, in hanc declino sententiam, ut magis in plebeia quam nobili probitate laudandam existimem, quia omne bonum quod est rarum caro carius esse nullatenus dubitatur.“

Z toho všeho musí být tvému moudrému srdci jasné, že nemám být v žádném případě odehnán od tvé lásky, pokud zjistíš, že můj charakter odpovídá mému společenskému postavení.²²⁶

Důležitým momentem předchozí pasáže je zdůraznění subjektivity krásy. Láska budí její zdání, což se deklarovalo už v úvodu první knihy.²²⁷ Zde je vidět určitý posun od trubadúrské poezie, která se věnovala spíše typizovaným popisům vyvolených dam. V dialogu ovšem tato pasáž vzbuzuje určité rozpaky. Muž totiž nepřímou naznačuje, že jeho vyvolená není příliš pěkná.

Tato námitka ovšem není vznesena. Žena ale obrací proti svému partnerovi jeho vlastní slova, když se ptá, proč by si tedy měla zvolit lásku urozeného muže, byť řádného, když stejné morální kvality jsou chvályhodnější u muže pocházející z její vlastní vrstvy.

Tady už se šlechtic dostává skutečně do úzkých a jeho argumentace se nezakládá na pravdě. Tvrdí totiž, že když původně použil slovo *magis*, „více“ ve spojení *magis quam*, „více (spíše) než,“ myslel to tak, že obyčejná žena má být upřednostněna, pokud má lepší charakter než šlechtična (*si plebeia probior quam nobilis inveniatur, potius sit quam nobilis eligenda*).²²⁸ To je ovšem omyl, protože v pasáži, na kterou naráží, doslova řekl: „Proto si tedy myslím, že je správné říci, že řádný charakter si zaslouží více chvály u prosté ženy než u urozené (*unde merito dicendum credo magis in plebeia quam in nobili probitatem esse laudandam*).“²²⁹

Jak je patrné z ukázek, o komparaci charakterů tu nebyla v žádném případě řeč. Muž se dále odvolává na domnělý výrok královny Eleanor, která se domnívala, že pokud mají plebejka a šlechtična stejně dobrý charakter, hodnota jejich lásky je stejná (*aequaliter earum amor est eligendus*). Královna sice vynáší několik rozsudků v milostných záležitostech (DA II.7), ale žádný se ve skutečnosti zde předloženého problému netýká. Šlechtic dále rozhořčeně vysvětluje, že by bylo nelogické, kdyby upřednostnil méně charakterní plebejku před šlechtičnou oplývající dobrými mravy, ale nakonec v podstatě kapituluje, když prohlásí, že nebude nic namítat, pokud si žena najde pros-

226 DA I.6.181–182: „Amor enim personam saepe degenerem et deformem tanquam nobilem et formosam repraesentat amanti, et facit eam plus quam omnes alias nobilem atque pulcherrimam deputari. Semper enim forma mulieris, quam aliquis recto corde amare dignoscitur, nimium consuevit amanti placere, quamvis omnino deformis inveniatur atque abiecta. Praeterea omnium aliarum mulierum istius respectu incultus sibi quasi videtur aspectus. Mirari ergo non debes, si te quamvis ignobilem genere omni tamen decoris fulgore et morum probitate fulgentem tota contendo amare virtute, quia non talia postulo quasi a mei ordinis mulieribus recusatus, sed ab amore taliter amare coactus, et quia tua mihi super omnibus aliis probitas complacuit atque nobilitas. Ex quibus omnibus tuae satis debet esse prudentiae manifestum quod a tuo sum nullatenus repellendus amore, si morum in me compositio propriae noverit origini respondere.“

227 Srov. DA I.4.1.

228 Srov. DA I.6.185.

229 DA I.4.174.

tého muže, který bude charakternější než on. Přesto ji důrazně žádá, aby při hledání vhodného milého spoléhala na svoji moudrost.

4. Předchozí řečí si šlechtic nad sebou vynesl ortel, protože je kvůli své nelogické argumentaci přirovnán ke krabovi, který chodí pozpátku (*cancer in ambulando retrogradus*). Jeho partnerka v dialogu jej kárá za to, že si tak bezostyšně protirečí, zvláště když se to děje kvůli tomu, co řekla žena, jakkoliv mluvila moudře (*ad mulieris quantumquecunque prudentis sermonem*).²³⁰ Zdá se, jako by věděla, s jakým despektem se nejen na ni, ale i na ostatní ženské mluvčí ve zbývajících dialozích pohlíží. Přesto mu dává šanci v tom smyslu, že pokud se pokusí opravit své naivní a neuvážené názory (*si tuam simplicem et incautam studes emendare doctrinam*), bude za to pochválen a zaslouží si doporučení od moudrých lidí. Dále schvaluje, že jí neupírá možnost vybrat si milovníka dle vlastního uvážení; sama se rozhodla pro tu bránu Amorova paláce, kam mohou vstoupit muži teprve po důkladném prozkoumání jejich povah a úmyslů.²³¹

Muž chápe tento závěr jako výzvu, chce být tím, kdo projde lustrací u zmíněné brány, ale bojí se, že to bude příliš dlouho trvat, takže přece jen nemůže s takovým postupem zcela souhlasit. Ještě se snaží použít trochu expresivního nátlaku, když obviňuje ženu z toho, že jej klame, dává mu falešnou naději, a tak jej zabíjí (*et ita poteris homicida vocari*).²³² I tento útok žena odrazí tím, že není nečestné vzít si čas na rozmyšlenou a snažit se pečlivě prověřit kvality ctitele. Zaštiťuje se odkazem na Cicerona (*cuiusdam sapientis eloquium*).²³³ Šlechtic jí tedy přiznává absolutní svobodu při výběru partnera, ale zdůrazňuje, že ve svém úsilí nepoleví,²³⁴ což je mu schváleno, přesto se nedočká žádné konkrétní záruky, pouze obecného ujištění, že když vykoná, co slíbil, jistě jej nějaká dáma odmění. Muž se loučí s tím, že ačkoliv si nebudou fyzicky nablízku, zůstane s ní spojen v srdci.

V průběhu dialogu dochází k převrácení rolí. Na začátku vystupoval sebevědomý šlechtic, který se bez otálení začal věnovat milostným tématům

230 Srov. DA I.6.188: „In tuis videris sermonibus tanquam cancer in ambulando retrogradus, quod nunc negare contendis quod statim audaci lingua laudando firmaveras. Sed non videtur recte virili conformari astutiae ad mulieris quantumcunque prudentis sermonem contra suam quemque tam inverecunde venire sententiam, et quod dilucide paullo ante concesserat, sua nunc assertionem negare.“

231 Žena naráží na palác boha Amora popsáný v následujícím dialogu (DA I.6.221–228). Brána, kam mohou vejít pouze muži vynikajícího charakteru, je orientována na jih. Srov. kap. 4.1.

232 Srov. DA I.6.192: „Morosa namque dilatio pereuntis solet amoris indicare praesagia, et modica consuevit mora eventus mutare fortunae; si me igitur tui amoris spe frustratum dimiseris, me protinus mortem subire compellis, cui tua postea nullatenus poterit prodesse medela, et ita poteris homicida vocari.“

233 Srov. DA I.6.193: „... quia iuxta cuiusdam sapientis eloquium quidquid consilii moderatione perficitur, non assuevit poenitudinis rubore perfundi sed perpetua firmitate durare.“ Srov. Cicero, *Tusc.* 5.81.

234 Srov. DA I.6.194: „Liberum tibi eligendi amoris esse non dubitatur arbitrium. Ego tamen tibi nunquam servire cessabo et pro te omnibus semper obsequia cuncta praestare.“

svým dotazem na morální hodnotu spojenou se sociálním postavením. Jeho dotaz může na první pohled připomínat otázky, které kladl v Platónových dialozích Sókratés, nicméně ten, kdo ji položil zde, se nechtěl dobrat pravdy, nýbrž dosáhnout úplně jiného cíle. Jeho partnerka mu tuto cestu nejen neusnadnila, ale dokonce mu znemožnila dosáhnout kýženého cíle. V počáteční fázi se sice zdálo, že jí nižší společenské postavení zabrání rovnocenně argumentovat, ale opak je pravdou. Její intelektuální zdatnost nakonec muže nutí ke kapitulaci, takže v závěru rozhovoru proti sobě stojí sebevědomá žena, která jde za svým svobodným rozhodnutím, a muž ponížený vlastní neschopností vést dialog na základě logicky navazujících argumentů, jemuž se dostane pouze shovívavého pokynutí.

Tony Hunt ve svém článku *Aristotle, Dialectic, Courtly Literature* říká, že právě neustálá disjunkce intelektuální a sexuální zdatnosti, rozumu a vášně je zdrojem ironie v textu, a uvádí, že celou první knihou prochází úcta k moci slov.²³⁵

V prvním dialogu, kde spolu rozmlouvají dva obyčejní lidé, je dokonce žena tak znechucena neschopností argumentace svého partnera, že mu doporučuje, aby se raději než do jejího učení (tj. učení ve věcech lásky) přihlásil do školy v Paříži (tj. naučil se vést logicky dialog), protože „je znakem zjevné nezkušenosti, když nevzdělaný začátečník usiluje o lásku moudré a vzdělané ženy.“²³⁶

Vraťme se ještě k obrácení výchozích pozic jednotlivých mluvčích. Závěrečný dialog naopak dokumentuje „pád“ urozené dámy. Ta na začátku odkazuje na lásku k Bohu, odvrací se od tohoto světa, preferuje *superiores causas*²³⁷ a zavrhuje fyzickou přitažlivost. Muž postupně přichází s dalšími tématy – rozdílem mezi *amor purus*, láskou, jejímž nejvyšším stupněm je nesmělé dotýkání se nahého těla,²³⁸ a *amor mixtus*, která zahrnuje i pohlavní styk,²³⁹

235 “In the battle of the sexes there is a constant interference between intellectual and sexual prowess, reason and passion, the frequent disjunction of which is invariably ironic. Throughout book I there is a general reverence to the power of words.” HUNT, Tony. *Aristotle, Dialectic, and Courtly Love. Viator: Medieval and Renaissance Studies*. 1979, vol. 10, s. 126.

236 Srov. DA I.6.55: „Sed dicis in hoc mea te velle disciplina doceri; hunc autem penitus recuso laborem, quia magis doctus videtur eligendus amator quam qui meo labore est docendus. Parisius igitur exspecta erudiri, non a muliere doceri, quia nimia videtur imperitia laborare qui rudis et indoctus prudentis et instructae feminae sibi quaerit amorem.“

237 Srov. I.6.423: „Vanam quidem mundi gloriam non affecto, nec sine re verbis propriis quaero ditare amicos, sed ad melioris vitae merita vos invitare nitebar, non quasi amoris volens damnare ministeria, sed mundanis rebus superiores causas esse praelatas cupiens demonstrare.“

238 Srov. DA I.6.470–471: „Et purus quidem amor est, qui omnimoda dilectionis affectione duorum amantium corda coniungit. Hic autem in mentis contemplatione cordisque consistit affectu; procedit autem usque ad oris osculum lacertique amplexum et verecundum amantis nudaee contactum, extremo praetermisso solatio; nam illud pure amare volentibus exercere non licet.“

239 Srov. DA I.6.473: „Mixtus vero amor dicitur ille, qui omni carnis delectationi suum praestat effectum et in extremo Veneris opere terminatur.“

a nakonec se zabývá otázkou, zda má být objektem touhy ženina horní či dolní část těla. Sám preferuje první možnost (člověk, kterému přinášejí slast pohlavní orgány, je jako zvíře, zatímco potěšení plynoucí z horních partií je vlastní pouze lidem),²⁴⁰ žena naopak upřednostňuje dolní polovinu. Pouze ta může poskytnout pravé potěšení, což lze doložit na impotentních mužích, kteří už nehledají žádné *carnis delectationes*; oporu pro své tvrzení hledá v přirovnání k budovám, u nichž je cennější spodní, nosná část konstrukce.²⁴¹ Žena tedy v průběhu rozhovoru upadá od nejvyššího, nadpozemského, k nejnižšímu, pudovému. Svoji argumentaci pochopitelně volí záměrně tak, aby odradila horlivého ctitele. Ten dokonce srovnává horní část těla s nebesy a dolní se zemí a peklem:

Chtěla jste říci, že se všeobecně upřednostňují dolní partie před horními, ale nikdo moudrý nemůže pochybovat o tom, že vyšší věci jsou nadřazeny dolním. Neboť je třeba dát přednost nebi před zemí, ráji před peklem a andělům před lidmi.²⁴²

Pozice muže se posouvá opačně. Začíná s poníženou chválou ženy, která byla od Boha ustanovena pramenem všeho dobrého, zatímco muž je povinen dámě sloužit, protože jedině tak může „ochutnat z pramene dobra“ (*de bonitatis fonte praelibare*). Hned ale dodává, že z této role ženě plynou i povinnosti – musí spravedlivě odměňovat mužovy dobré činy. Později ovšem úplně otočí a začne ženě vyčítat, že přinesla na tento svět hřích,²⁴³ a naráží na její další špatné vlastnosti (nenasytnost, zahálka), které se opět tematizují ve třetí knize traktátu. Vedle toho vede paralelně ještě jedna linie. Muž nej-

240 Srov. DA I.6.536–537: „Quis enim dubitat partis eminentioris solatii electorem inferiora praeferendum petenti? Quantum enim ad partis pertinet inferioris solatia, a brutis in nullo sumus animalibus segregati, sed eis nos hac parte ipsa natura coniungit. Superioris vero partis solatia tanquam propria humanae sunt attributa naturae et aliis animalibus universis ab ipsa natura negata. Ergo inferioris partis elector tanquam canis ab amore repellatur indignus, et superioris tanquam naturae amplexator admittatur elector.“

241 Srov. DA I.6.538: „Si enim sit aliqua mulier cuius forma cunctis vigeat in orbe praeclara, Veneris autem operibus omnino reperiatur inutilis, eius nullus vellet solatia capere, sed tanquam immunda reprobaretur a cunctis.“ DA I.6.540: „Sed et si homo sit frigidus vel alias impotens ad Veneris opera peragenda repertus, nullas affectat carnis delectationes assumere, quia efficiens amoris causa in eodem defecisse cognoscitur, quae in parte procul dubio regnat inferiori. Causa enim efficiente remota eius merito cessabit effectus.“ DA I.6.542: „Praeterea nemini debet in dubium devenire quod partes inferiores digniores superioribus approbantur. Nam istud in ipsis saecularibus videmus aedificiis evenire, quod in eis dignior pars fundamenta dicuntur.“

242 DA I.6.547: „Voluistis autem dictis vestris superioribus generaliter inferiora praeferre, sed superiores causas inferioribus esse praelatas nemini sapientum licet ulterius dubitare. Nam coelum terrae, paradisi inferno et hominibus angeli praeferuntur.“

243 Srov. DA I.6.501: „Quare ergo mulier primo fuit in cibi assumptione tentata quam masculus, quum maiori de masculo fuisset daemone victoriae reputatum, nisi quia proniorem ad gulae appetitui concedendum mulierem quam masculum praevidebat?“

prve ospravedlňuje lásku, protože k ní nutí přizozenost (*natura cogente*),²⁴⁴ později ale napadá ženu, která obhajuje spodní část těla jako zdroj většího potěšení a tvrdí, že je to ve shodě s přírodou.²⁴⁵ Zatímco ženina cesta vede od nebes k zemi, ze ctitele obhajujícího tělesnou lásku se stává moralista. Ani on u dámy nakonec neuspěje.

Nezdary mužů v dialogích reflektuje řada badatelů.²⁴⁶ Michael Calabrese vidí v první knize atak na ovidiovskou lásku, která zahrnuje lichotky, slovní hříčky a falešné sliby. Poznnamenává, že povrchní vystupování svůdců překvapivě neodhalují klerikové, ale ženy, které identifikují chybnou mužskou logiku, napadají prchavé sliby a žádají, aby se ke slově přidaly i činy.²⁴⁷ Zapomíná ale dodat, že původní definice lásky v traktátu, která obdařuje zamílované šlechtným chováním a zdáním krásy, nemá s Ovidiovými povrchními návody nic společného. Zdá se, že muži v dialogích však tuto skutečnost nepochopili, a díky tomu nemohou u žen, které jsou vybaveny znalostmi i argumenty daleko lépe, než se očekávalo, v žádném případě uspět. Capellanovo poselství, které vyplývá z dialogů, nám říká, že *probitas morum* chápaná jako pouhá vnější ozdoba nemůže obstát.

3.3 *Probitas morum* a společenská hierarchie

Už na začátku traktátu Capellanus vymezuje skupinu lidí, kteří nemohou vstoupit do Amorovy armády. Ještě předtím, než v páté kapitole vymezí tři faktory, které lásce překáží – nízký či vysoký věk, slepotu a přílišnou náruživost, zmiňuje v kapitole druhé („Mezi kým může láska existovat“) chudobu, která neposkytuje lásce dostatek potravy.²⁴⁸ Alegorické postavy Chudoby a Staroby jsou namalovány také v *Románu o růži* na zdi obklopující Zahradu

244 Srov. DA I.6.417.

245 Srov. I.6.541: „Nec obstat, sicut dicitis, nobis cum bestiis communicata natura, quia illud est in rebus omnibus principale ac naturale censendum, in quo aliquid rebus sui generis ministerio naturae concordat et reperitur unitum.“

246 Např. CHERCHI, Paolo. *Andreas and the Ambiguity of Courtly Love*, s. 11, dále ANDERSEN-WYMAN, Kathleen. *Andreas Capellanus on Love?*, s. 39–40.

247 “Andreas creates men who spout Ovidian doctrines while attempting to seduce women. These men are either rejected or put off indefinitely. Surprisingly, it is the women in the dialogues, not some clerical Christian voice, who crush these crafty Ovidian ploys and expose the treachery of mere rhetoric. The women are keenly identify the men’s faulty logic, challenge their elusive promises, and demand that they match words with deeds.” CALABRESE, Michael. Ovid and the Female Voice in the *De Amore* and the *Letters* of Abelard and Heloise. *Modern Philology: A Journal Devoted to Research in Medieval and Modern Literature*. 1997–1998, vol. 95, s. 8.

248 Srov. DA I.2.7: „Manifesto igitur experimento cognosco quod dura superveniente inopia incipiunt fomenta amoris deficere, quia ‚Non habet unde suum paupertas pascat amorem.“

Lásky mezi těmi, kterým je do ní zamezen přístup.²⁴⁹ Argumentace vysokým věkem se objevuje kromě páté kapitoly také v prvním dialogu, kde dívka říká, že se jako mladá žena děsí potěšení od starce.²⁵⁰ Muž oponuje tím, že věk není důvodem k odmítnutí, protože stárnutí je přirozený proces, který nedokáže ovlivnit. Naopak, díky tomu, že už žije dlouho, mohl vykonat řadu chvályhodných činů, řídit se pravidly kurtoazie a poskytnout služby těm, kdo je potřebovali.²⁵¹ Ani tím však dívku neobměkčí.

Ve třetím dialogu zase uvádí vysoká šlechtična důvod, proč nemůže milovat prostého muže – je to kvůli nevzhledným nohám, které ukazují na jeho nízký původ. Tato pasáž by se hodila do kapitoly o středověkém estetickém citění knihy U. Eca *Umění a krása ve středověké estetice*.²⁵² Dáma tu totiž doslova říká:

Vidím na tobě mnoho věcí, které ti škodí a jsou zcela opačné než ty, díky nimž by ses hodil do mých služeb. Rytíři mají mít od přírody útlá a dlouhá lýtka, ne moc velkou nohu, která je delší než širší a vypadá, jako by ji vymodeloval řemeslník, zatímco já naopak vidím, že tvá lýtka jsou tlustá, zavalitá a zakrslá a tvé nohy jsou obrovské a jak dlouhé, tak široké.²⁵³

Láska sice způsobí, že se objekty touhy zdají krásné, ale nemůže vzniknout, pokud pohled na dotyčného neprobudí ono nadměrné přemýšlení (*cogitatio immoderata*). Muž namítá, že v Itálii žije šlechtic, který má krásné nohy, ale zkažené mravy,²⁵⁴ a naopak se odvolává na maďarského krále, který má podobně ošklivé nohy jako on sám.²⁵⁵ Dále se brání se slovy, že pokud má vůči němu dáma nějaké námítky, měly by se týkat jeho mravů, protože soudí-li vzhled jeho nohou, pohrdá přírodou, kterou stvořil Bůh. Tento argument

249 Viz GUILLAME DE LORRIS. *Román o růžích*. Přel. Otto F. Babler. Praha: Odeon, 1977, s. 33–36.

250 Srov. DA I.6.40: „Quamvis multa sis probitate laudandus, ego tamen iuvenacula veterum horresco solatia.“

251 Srov. DA I.6.41–43.

252 Srov. ECO, Umberto. *Umění a krása ve středověké estetice*. Praha: Argo, 1998, s. 19–28.

253 I.6.139–140: „... et in te multa ad militandum nociva et contraria cerno. Quum enim milites ex sua natura subtiles debeant suras habere atque prolixas modicumque pedem quasi artificio quodam per singulas dimensiones inaequaliter pertractum, tuas in contrario suras aspicio grossas rotundeque intensas brevique tractu finiri, pedesve prolixos per singulas dimensiones equaliter et in immensum protractos.“

254 Identifikaci šlechtice provedl Arpad Steiner. Podle něj se jednalo buď o hraběte Viléma I. Sicilského (1131–1166), který se ve svém palermském paláci obklopoval dle zvyku orientálních vládců eunuchy a odaliskami, nebo o jeho syna Viléma II. (1155–1189), jenž se oženil s dcerou Eleanorou Akvitánské Johanou. Srov. STEINER, Arpad. The Identity of the Italian 'Count' in Andreas Capellanus' *De Amore*. *Speculum*. 1938, vol. 13, no. 3, s. 304–308.

255 Zřejmě se jedná o krále Kolomana (1095–1116), který byl dle svědectví kronikářů velmi ošklivý. Béla III., jehož sňatek s Markétou je zmiňován v *De amore* na jiném místě, byl vysoký a hezký. Srov. STEINER, Arpad. The Date of the Composition of Andreas Capellanus' *De Amore*. *Speculum* 1929, vol. 4, s. 92–94.

dáma akceptuje, její postoj vůči němu ale zůstane stejný. Fyzické malformace jsou tedy jasnou překážkou lásky.

Čtyři dialogy (1, 2, 3, 6) se točí okolo vztahu lásky a společenského postavení. Argument, že třídní rozdíly nemohou představovat omezení v lásce, se zakládá na několika opakujících se tvrzeních. V druhém dialogu prostý muž vysvětluje šlechtičně, že všichni lidé jsou si rovni, protože pocházejí z Adamaova rodu (*ab eodem Adam stipite derivimur*).²⁵⁶ Láska nemá ve zvyku dělat mezi lidmi rozdíly, ale všechny nechává sloužit ve své armádě bez ohledu na vzhled, rod a pohlaví. Sleduje pouze to, zda je člověk způsobilý nést její zbraně. Tento stav je správný, protože její láska přebírá od přírody. Proto si každý muž, pokud není poskvrněn špatnými mravy, může vybrat jakoukoliv ženu.²⁵⁷ Na rozdíl od tohoto mluvčího přidává vysoký šlechtic ze šestého dialogu k dobrým mravů také krásu, ale i on zahrnuje kritérium rodu.²⁵⁸ Zatímco v prvních třech dialozích argumentují dobrými mravy jako nejdůležitějším kritériem neurození muži, v šestém dialogu používá stejné tvrzení šlechtic k tomu, aby získal přízeň prosté ženy, když říká, že plebejka má do paláce lásky stejný přístup jako šlechtičny.²⁵⁹ Prostý muž z druhého dialogu prohlašuje, že žena, o níž se uchází, nemá rozlišovat, zda její nápadník pochází z urozené či neurozené rodiny, má si všimnout pouze toho, zda je ozdoben dobrými mravy či poctivostí (*utrum bonis moribus et an sit multa probitate decoratus*).²⁶⁰

Jak říká John Scattergood, chování, dobré způsoby, morální hodnota, bezúhonnost, úspěchy a služby lidem jsou podle mluvčích dialogů schopny smazat třídní rozdíly a mohou dát osobě nízkého původu právo považovat se za součást vyšší vrstvy.²⁶¹ Téma pravého šlechtictví, které se zakládá

256 Srov. DA I.6.112.

257 Srov. DA I.6.71–73: „Cognosco igitur manifeste quod amor non consuevit homines discretionis stilo discernere, sed omnes pariter angit in suo, id est, amoris exercitu militare, non excipiens formam, non genus, neque sexum neque sanguinis inaequalitatem distinguens, sed hoc solum discernens, an aliquis sit aptus ad amoris arma ferenda. Res enim est amor quae ipsam imitatur naturam; ergo nec amantes ipsi aliter discernere debent hominum genera, quam amor suo discernit iudicio.... Hac ergo invincibili ratione munitus cuiuslibet mihi licet amorem mulieris eligere, si nullius mores me coinquent pravitatis.“

258 Srov. DA I.6.288: „Ille enim est amor electus, qui in quocunque ordine ex placibilitate et delectatione formae cuiusque solummodo sumpsit originem, non qui ob generis tantum quaeritur praerogativam.“

259 Srov. DA I.6.289: „Plebeia ergo in amoris curia aequali cum comite vel comitissa meruit ordine permanere.“

260 Srov. DA I.6.103: „Nam quod dixi amantem non debere distinguere, ita recipias quia non debet, cuius postulatur amor, distinguere utrum de nobili an de ignobili sit genere ortus qui petit amari; debet tantum distinguere utrum bonis moribus et an sit multa probitate decoratus.“

261 “In fact, manners, good behavior, moral worth, integrity, achievements, public service are said to be able to erase class-distinctions and can give a person from low origins the right, so runs the argument, to regard himself as part of a higher class.” SCATTERGOOD, John. “The Unequal Scales of Love”: Love and Social Class in Andreas Capellanus’ *De Amore* and Some Other Texts. In: *Writings on Love in the English Middle Ages*. Ed. Helen Cooney. New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 66.

na dobrých mravech a nikoliv rodu, se ve druhém dialogu objevuje na dvou místech. Původem neurozený mluvčí na jeho začátku tvrdí, že nobilita se původně zrodila pouze z dobrých mravů, řádného jednání a dvornosti (*curialitatis fomite*)!²⁶² Zde se poprvé tematizuje *curialitas* jako nutný předpoklad pravého aristokrata. O několik vět dále muž vysvětluje, že díky svým řádným mravům se umístil mezi šlechtice.²⁶³ Pokud tedy hledá lásku u ženy patřící do řad aristokracie (což je jeho případ), nelze to považovat za domýšlivé, protože vznešenost je podmíněna mravy a nikoliv krví.²⁶⁴

Probitas morum je bezesporu nejdůležitějším ze způsobů vedoucích k získání lásky. Nicméně v textu se vše točí okolo mluvení o *probitas morum*, nikoliv o jejím dokazování. Muži neustále používají podmiňovací věty, např. *si nullius mores me coinquinent pravitatis* (DA I.6.72); *sed si me morum probitatis cultura perlustrat* (DA I.6.97); *si morum non obstat improbitas* (I.6.132), ale ani na jednom místě nepřináší konkrétní důkazy. Nelze se tedy divit, že se vysoká šlechtična zdráhá dát jakoukoliv naději prostému muži, když o něm vůbec nic neví:

Zdá se, že se bráníš smysluplně, ale nikdo mi nepodal zprávy o skvělých činech, které tě proslavily, nebo o tvém dobrém charakteru, díky němuž bys byl hoden toho, co žádáš. Muže, který usiluje o lásku jakékoliv řádné ženy, a zvláště je-li z urozenějšího rodu než on, musí vychalovat výborná pověst a sluší se, aby byl vyzbrojen veškerou dvorností, zatímco se ale zdá, že o tobě vznešená pověst mlčí. Nejprve se tedy snaž dokázat činy, že to, co žádáš, si zaslouží odměnu, aby tvá žádost nebyla považovaná za něco nestoudného.²⁶⁵

Ženy tedy občas připustí, že argumenty mužů mají smysl, nicméně spíše potvrzují status quo v oblasti společenského rozvrstvení a domnívají se, že by si jejich nápadníci měli najít své protějšky ve stejné třídě, nehledě na to, zda jsou níže či výše postavení. V prvním dialogu, kde spolu hovoří dva neurození lidé, dívka vtipně namítá, že pokud je tedy pošlechtěna svými mravy, měla

262 Srov. DA I.6.91: „... ex bonis tantum moribus et hominis probitate ac curialitatis fomite a primordio fuit orta nobilitas.“

263 Nabízí se zde srovnání s názorem Jeana de Meunga (autora druhé části *Románu o růži*), že urozenost krve je ničím tváří v tvář urozenosti literáta. Srov. ECO, Umberto. *Umění a kráska ve středověké estetice*, s. 167.

264 Srov. DA.I.6.97: „... et sic me morum probitas intra nobilitatis ordinem facit esse repositum; et ideo nulla potest reputari praesumptio, si ex nobilitate mihi quaeram amorem eligere; magis enim ex moribus quam ex sanguine deprehenditur cuiusque nobilitas.“

265 DA I.6.145: „Rationabili videris te tuitione defendere; sed quae te benefacta glorificent, quae te probitas eorum quae postulas dignum impetratione constituat, nullius relatione percipi. Qui enim alicuius probitatis feminae maxime nobilioris ordinis exposcit amorem, multa ipsum debet attollere fama, et eum oportet omni curialitate muniri; de te quippe omnibus sublimis videtur fama silere. Ea igitur tuis in primo studeas actibus exercere, ut quae petis sint digna muneribus, ut tua nimis postulatio improba non iudicetur.“

by si hledat partnera mezi šlechtici, zatímco její nápadník by si měl najít ženu z lidu.²⁶⁶ Ve čtvrtém dialogu argumentuje neurozená žena stejně.²⁶⁷

Capellanus sám se k tomuto tématu vyjadřuje na jednom místě, totiž v úvodu třetího dialogu, kde říká, že kdyby se prostý muž chtěl ucházet o ženu z vyšší šlechty, musel by oplývat nekonečným dobrem, protože pro takovou ženu by tato situace představovala ponížení, pokud by právě jeho skvělý charakter tento nedostatek nevykompenzoval. Žádný moudrý člověk ovšem nebude pokládat za pravděpodobné, že by se v nižší vrstvě našel dobrý a řádný muž, který by byl hoden lásky vznešené dámy, zatímco o dvě třídy výš by se nikdo takový nevyskytoval, a naopak by tam byli všichni zamítnuti jako nevhodní.²⁶⁸

Šlechtična ve druhém dialogu posuzuje jako *rerum turbatio* (chaos) smělá slova svého svého neurozeného nápadníka o tom, že láska kopíruje přírodu, když boří stávající společenský systém, a diví se, že jimi nezpůsobil zánik živlů a zhroutení světa,²⁶⁹ jinými slovy, že se odvážil něco tak smělého vypustit z úst. Její expresivní vyjádření ukazuje, že mužův výrok o lásce jdoucí napříč sociálními skupinami považuje za adynaton, druh perifráze vyjadřující nemožné věci, a řadí jej na úroveň výpovědí o velbloudovi procházejícím uchem jehly a podobně.²⁷⁰ Sama zastává opačný názor, rozdělení lidí se na počátku věků neuskutečnilo bez příčiny a zbytečně, ale proto, aby byl každý člověk spokojený v mezích svého stavu. Táže se svého partnera, proč zneuctuje starobylá ustanovení pocházející z přírody, proč vyvrací pomocí výmyslů o povaze lásky nařízení předků a pokouší se drze překročit hranice své třídy (*tuique generis metas excedere*).²⁷¹ Překračovat hranice svého od příro-

266 Srov. DA I.6.34: „Si tanta sum nobilitate praeclara ut tuis niteris sermonibus indicare, et quum sis plebeius, aliquam de plebe tuo studeas amori coniungere, et ego nobilis amorem mihi ex nobilitate requiram.“

267 Srov. kap. 3.2.

268 Srov. DA I.6.116–117: „Si plebeius nobilioris quaerat amori coniungi, multa ipsum oportet nobilitate gaudere. Nam ut plebeius nobilioris feminae dignus inveniatur amore, innumerabilibus oportet eum bonis abundare, convenitque ut infinita ipsum benefacta extollant. Verendum namque nimis nobili videtur mulieri exsistere et in eius plurimum contumeliam redundare, si inferioris ordinis sibi deposcat amorem, superiori et medio praetermissis ordinibus, nisi morum probitas supereffluente valeat penso nobilitatis compensationem inducere. Nec enim apud quoscumque prudentes verisimile potest videri in inferiori hominum ordine probos reperiri et bonos et tam alti generis dignos amore, et in duobus superioribus neminem dignum reperiri ordinibus, sed omnes tanquam reprobos propulsari.“

269 Srov. DA I.6.78: „Plurimum miror et miranda res est quod ad tantam rerum turbationem ipsa non deficiunt elementa, nec mundus corruiť ipse.“

270 Adynata jako oblíbené výrazové prostředky trubadúrské poezie obšírně rozebírá Paolo Cherchi ve své publikaci *Andreas and the Ambiguity of Courtly Love*, s. 81–123. Topos světa obráceného naruby, který se ve středověké literatuře často vyjadřoval pomocí adynat, rozebírá E. R. Curtius v knize *Evropská literatura a latinský středověk*, s. 108–113.

271 Srov. DA I.6.80–81: „Non enim otiose vel sine causa fuit ab aevi primordio inter homines ordinum reperta distinctio, sed ut quisque intra generis saepta permaneat et per omnia sui ordinis finibus contentus exsistat, et ea quae maioris sunt ordinis stabilita natura sibi nullus usurpare praesumat, sed ipsa tanquam aliena relinquat. Quis ergo tu es, qui tam antiqua

dy daného stavu (*propriae naturae metas*) nechce žena sváděna vyšším šlechticem v dialogu 6, protože by díky tomu ztratila reputaci ve vlastní skupině. Také se obává, že by jí byl muž nevěrný, protože urození muži nemilují věrně ženy z nižší vrstvy, a pokud přece jen ano, brzy se jim to znechutí a začnou ženou pohrdat kvůli nějaké nedůležité věci.²⁷² Nerovnost jejich rodů (*generis inequalitas*) proto považuje za svoji ochranu před jeho návrhy.²⁷³

Probitas morum totiž může představovat stejné omezení jako rozdělení společnosti do tříd. Obojí se dá použít jako forma nátlaku, což muži v dialogích dělají. Na první pohled „revoluční“ myšlenka, že láska nezná hranice, tu slouží jako argument pro jejich osobní zájmy. Ženy zde podporují tradiční třídní rozdíly jen proto, aby unikly svůdcům. Samy si váží možnosti svobodného rozhodnutí. To je vidět ve čtvrtém dialogu, kde žena na konci chválí svého partnera za to, že jí dal možnost vybrat si nápadníka dle vlastního uvážení, a prohlašuje, že odejde k jižní bráně paláce Amora, kde si bude moci každého uchazeče o svoji přízeň prověřit.²⁷⁴ Totéž místo si nakonec volí i dáma z pátého dialogu, která původně upřednostňovala severní bránu paláce, kam muži nemají přístup vůbec, nicméně po vyslechnutí příběhu o zástupu mrtvých změnila názor.²⁷⁵ V šestém dialogu se žena vyzná z toho, že svého ctitele z řad vyšší šlechty nemiluje, protože srdce chce něco jiného než vůle.²⁷⁶ Je patrné, že oceňuje možnost následovat vlastní touhu, která se jednoduše nespojuje s tímto konkrétním ctitelem. V závěru třetího dialogu se obyčejný muž dožaduje alespoň příslibu naděje, nicméně šlechtična mu odvětví, že by bylo nevhodné a nezdvořilé (*indecens et inurbanum*) něco slibovat za takových okolností, protože žena může naději nejen dát či odmítnout, ale dokonce si ji může vzít i zpět.²⁷⁷

Vztah mužů a žen dokumentují také metafory s dravci, které se nacházejí v dialogích 2, 3, 4 a 6. S výjimkou rozhovoru č. 4²⁷⁸ dravci symbolizují muže a kořist ženy. Ve druhém dialogu se urozená žena dotazuje plebejce, zda poštolka (on) může svojí zdatností překonat koroptev či bažanta (ona)? Taková kořist přísluší sokolům či jestřábkům (šlechtici) a nikoliv maličkým luňákům

conaris temerare statuta et sub amoris commento maiorum praecepta subvertere tuique generis tanta niteris praesumptione metas excedere?“

272 Srov. DA I.6.292–293: „Praeterea maioris altitudinis homo feminam ordinis inferioris fideliter non solet amare, sed, si amet, cito eius fastidit amorem et ipsam pro levi causa contemnit...“

273 Srov. DA I.6.293: „Iusta igitur a vobis me tuetur defensionis occasio, ne generis inaequalitas vestrum possit impedire propositum.“

274 Srov. DA I.6.190.

275 Srov. DA I.6.276–277.

276 Srov. DA I.6.310: „Mea namque voluntas esset quae proponitis adimplere, sed cor contradicit omnino et dissuadet per omnia fieri quod plena voluntate desidero.“ Dále pak DA I.6.312: „... quod autem corde non peto quo modo possem amare non video.“

277 Srov. DA I.6.164: „Indecens esset et inurbanum spem alicui amoris sub hoc modo largiri; sed aut pure eam concedere debet aut pure negare, quia spe quoque largita potest femina retrahere manum et spem auferre concessam.“

278 Srov. kap. 3.2.

(on a příslušníci jeho stavu – poštolka a luňák jsou v této metafoře příbuzní). Jak poštolka, tak luňák tu zastupují méně ušlechtilé dravce, tedy muže z nižších vrstev, zatímco vzácná kořist (koroptve, bažanti) symbolizují šlechtičnu.²⁷⁹ Muž se proti tomuto ohradí. Její poznámku o poštolce a luňákovi nelze brát jako námitku, protože sokoly, jestřáby a krahujce činí cennými jejich odva-
 va. Někdy můžeme vidět malé sokolíky, jak díky své odvaze zadrží velké bažanty a koroptve, stejně jako divočák může být zahánán drobným ohařem. A naopak lze vidět mnoho vznešených sokolů, kteří se děsí ubohých vrabců a bývají zaplašení poštolkami. Pokud se tedy zdá, že se nějaká poštolka či luňák vyčlenili ze své rodiny a jsou odvážní a stateční, zaslouží si vyznamenání v podobě bidýlka určeného pro jestřáby a sokoly a mohou se nosit na levé ruce rytíře.²⁸⁰ Kathleen Andersen-Wyman interpretuje ptačí metaforu následovně: „Na začátku se zdálo, že tato metafora reflektuje přirozenou nadřazenost sociální skupiny, ale ve skutečnosti ukazuje muže jako dravé plemeno a ženy, nehledě na takzvanou třídu, jako jejich oběti.“²⁸¹

V úvodu třetího dialogu (plebejec a příslušnice vyšší šlechty) vyjadřuje Andreas ptačí metaforou své již zmíněné přesvědčení, že by se mezi muži postavenými o dvě třídy níže než jejich vyvolená možná našel někdo oplývající skvělými vlastnostmi, ale je to nepravděpodobné.²⁸² Stejně tak se i mezi poštolkami najdou jedinci, kteří odvážně a prudce chytají křepelky, ale poněvadž tato jejich vlastnost zachází za přirozený chod věcí, říká se, že jejich prudkost netrvá déle než rok po jejich narození.²⁸³

Plebejka ze šestého dialogu vyjadřuje své potěšení z toho, že se o ni uchází urozený muž (kterého ovšem v zápětí zdvořile odmítne), přirovnáním s jestřábem, vrabci a slepicemi: „Ó, za jak obdivuhodného lze považovat jestřába, který nechá stranou bažanty a jeřáby a hledá si potravu mezi vrabci a slepicemi!“²⁸⁴ Muž jí kontruje tvrzením, že pro sokola je skvělejší, když chytí za letu chytrého skřivana než lenivou křepelku, která mu zkřížila cestu.²⁸⁵ Touto metaforou vlastně přiznává, že svádění bere jako sport, výzvu, která je tím větší, čím je partnerka (zde přirovnaná k skřivanu patrně pro svoji výřečnost a pohotovost) chytřejší. Cílem jeho lovu tedy není de facto tato neurozená žena, nýbrž uspokojení ze zaslouženého vítězství.

Zatímco ženy používají v dialozích ptačí metaforu kvůli tomu, aby podpořily společenské rozdíly, které jim pomáhají uniknout před jejich horlivý-

279 Srov. DA I.6.81–82.

280 Srov. DA I.6.100–101.

281 “The metaphor, as she began it, is supposed to reflect natural superiority of social rank; but, in fact, it mirrors men as rapacious breed and women, regardless of so-called rank, as their prey.” ANDERSEN- WYMAN, Kathleen. *Andreas Capellanus on Love?*, s. 79.

282 Viz výše.

283 Srov. DA I.6.122.

284 Srov. DA I.6.285: „O, quam mirabilis astur debet ille iudicari, qui, perdicibus omissis gruibus et fasianis, ex parvis passeribus et gallinarum filiis sibi curat quaerere victum!“

285 Srov. DA I.6.291.

mi nápadníky, muži je používají, aby zbořili třídní bariéry, pomocí nichž se ženy chrání. K. Andersen-Wyman poznamenává, že sociální stratifikace je v tom případě pouze užitečným prostředkem pro dosažení osobních záměrů, nikoliv legitimní institucí. Jedinou relevantní distinkcí je rozdíl mezi muži a ženami, který je podle ní nakonec také zpochybněn.²⁸⁶

Ve světle dialogů pak vyvstává otázka, zdali i *probitas morum* není pouhým vyprázdněným pojmem, který lze vyplnit libovolným obsahem. Muži v dialogích s ním takto zacházejí, ale díky tomu nemohou nikdy dosáhnout úspěchu. Capellanus to evidentně myslí vážně, když uvádí *probitas morum* jako nejdůležitější příčinu i účinek lásky. Ženy v dialogích jsou označovány za pramen dobra, který představuje počáteční impuls k tomu, aby muži začali konat dobré věci. Žádný z nápadníků ovšem nepopisuje, jak tato jejich proměna probíhá technicky. Vzhledem k tomu, že dvorské lásce bývají přisuzovány prvky mysticismu, dalo by se uvažovat i o nějakém způsobu emanace dobra. Nicméně odpověď, kterou nalezneme ve třetím dialogu, je mnohem prozaičtější. Žena z řad vyšší aristokracie žádá po svém neurozeném ctiteli, aby se vyzbrojil veškerou dvorností (*omni curialitate muniri*) a aby se osvědčil svými skutky (*tuis actibus exercere*). Muž se jeví zcela bezradným a svoji dámu požádá, aby jej tedy naučila to, co se v lásce žádá nejvíce a co jej učiní hodným lásky (*quae sint ea quae exiguntur in amore praecipua, id est, quae constituent boninem amore dignissimum*).²⁸⁷ Vzhledem k tomu, že reaguje na její předchozí požadavek, nauka, do níž chce zasvětit, obsahuje směs *probitas morum* a *curialitas*. Dáma se k tomu nakonec uvolí a uvede skutečně dlouhý seznam požadavků na chování milovníka. Abychom ukázali, v čem spočívá *probitas morum* jako podmínka i účinek lásky, je třeba jej uvést celý.²⁸⁸

1. Kdo chce sloužit v Amorově armádě, musí být štedrý, zvláště vůči šlechticům a dobrým lidem. Pokud potká chudé lidi v nouzi a dá jim jídlo, je to považováno za znak dvornosti a štědrosti (*magna curialitas atque largitas reputatur*).²⁸⁹
2. Je třeba prokazovat úctu vůči svému feudálnímu pánovi (pokud jej dotýčný má) a vůči Bohu.
3. Musí pokorně sloužit každému, kdo to potřebuje.
4. Nesmí nihoho urážet ani být nactiutrhačný.

286 "In Andreas's text, class distinction becomes one more empty sign to be filled with whatever valence a wielder of words or system happens to need. Class distinction is paraded as a useful means to self-serving ends, not as a legitimate institution. The only social distinction that appears to remain fairly consistent in the dialogues is that between men and women; that hierarchy is eventually challenged as well." ANDERSEN-WYMAN, Kathleen. *Andreas Capellanus on Love?*, s. 82.

287 Srov. DA I.6.145–147.

288 Srov. DA I.6.149–161.

289 Štědrosť je jedno z dominantních topoi ve dvorské literatuře, je znakem *moderatio*, právě míry, protože stojí uprostřed mezi lakotou a marnotratností.

5. Musí kárat špatné lidi a odehnat ze své blízkosti ty, kteří se projeví jako nenapravitelní.
6. Nesmí se posmívat nikomu, kdo je v extrémě zoufalé situaci.
7. Nesmí vyvolávat rvačky.
8. V přítomnosti dámy musí kontrolovat svůj smích, protože dle Šalamouna je excesivní smích znakem hlouposti a inteligentní ženy (*astutae mulieres*) hlupáky pohrdají.
9. Ve věcech lásky se má řídit velkou rozvahou (*prudencia grandis*) a vše vykonávat pečlivě.
10. Je třeba pobývat ve společnosti významných mužů a navštěvovat důležité dvory.
11. Hra v kostky není úplně zakázána, ale výslovnou podmínkou tu je pravá míra (*moderate*).
12. Musí zaníceně studovat a osvojit si velké činy z dávných dob.
13. Musí být odvážný v bitvě a před nepřáteli musí jednat horlivě, moudře, obezřetně a chytře.
14. Musí milovat pouze jednu ženu, které oddaně slouží.
15. Musí umírněně (*moderate*) pečovat o své tělo (*corporis cultui insistere*).
16. Ve společnosti se musí projevovat rozvážně, vlídně a mile. Někteří muži si totiž myslí, že se zalíbí ženám, když budou vykládat hlouposti, skoro jako by byli blázni, a svými gesty pak vzbuzují v okolí dojem, že jsou šílení (*dementes*).
17. Nesmí lhát, ani mluvit či mlčet příliš.
18. Nesmí dát slib, který nemůže splnit.
19. Musí umět odmítnout dar, který nepotřebuje, tak, aby se dárcé neurazil.
20. Nesmí používat neslušná slova.
21. Nesmí spáchat závažné přečiny (*gravia delicta*).
22. Nemá vyčítat chyby druhým, ale mile a nenápadně je na ně upozornit.
23. Musí být pohostinný.
24. Nesmí říci nic ošklivého, nevhodného či výsměšného vůči klerikům či mnichům, naopak jim musí vždy prokazovat úctu kvůli milosti toho, komu tito muži slouží.
25. Musí chodit často do kostela a radostně naslouchat těm, kdo slouží mši svatou, ačkoliv si někteří muži zcela hloupě myslí, že se ženám zalíbí, pokud opovrhnou čímkoliv spojeným s církví.
26. Musí být pravdomluvný a nesmí nikomu závidět slávu.

Seznam pravidel představuje bezesporu ideál, kterého prostý muž (a nejen on) nemůže dosáhnout, nicméně jeho význam spočívá v jasné artikulaci jednotlivých bodů, v nichž se prolínají etické i estetické požadavky. Žena jako pramen dobra má představovat počáteční impuls, který apeluje na cti-telovu vůli, všechna pravidla totiž souvisejí s ovládnutím volního jednání,

s učením, s hledáním pravé míry, která je ve spojení s rozvážností (*prudentia*) nutnou podmínkou *probitas morum* (č. 1), *curialitas* (č. 8, II, 16), *venustas formae* (č. 15), ale také zásad vycházejících z křesťanského učení o lásce k Bohu a bližnímu (č. 2, 24, 25). Některá z pravidel se později opakují v soupisech *regulae* a *praecepta amoris* (č. 14 odpovídá č. 2 v seznamu *praecepta amoris*²⁹⁰ a č. 12 v *regulae amoris*²⁹¹).

Seznam opět poukazuje na exkluzivitu těch, kteří se mohou oddávat dvorské lásce. Díky č. 10 a 13 můžeme vyloučit většinu neurozených mužů, což je ostatně evidentním cílem ženy třetího dialogu. Zopakujme tedy ještě jednou, které skupiny lidí nemohou na dvorské lásce participovat. Capellanus postupně vyřazuje lidi slepé, příliš staré, ošklivé, promiskuitní, stejného pohlaví²⁹², slepce, neurozené, kleriky, jeptišky, kurtizány a zemědělce. Ty, kteří zůstávají, bychom mohli s trochou nadsázky označit za „zlatou mládež“, protože se jedná o (relativně) mladé, pohledné, majetné šlechtice či měšťany, kteří mají prostor pro kultivaci chování, vědomostí, citů i vzhledu a mohou se oddávat hledání pravé lásky, protože si nemusí zajišťovat živobytí. Jenže na rozdíl od toho, jak tento pojem chápeme nyní, je tato středověká „zlatá mládež“ dobrovolně svazována pravidly, která souvisejí s křesťanskou etikou, požadavky *curialitas* a *probitas morum*. Nesmíme ovšem zapomínat, že tu operujeme v oblasti literatury a dvorského ideálu. Realita feudálních vztahů byla pochopitelně poněkud odlišná, jak nám ukazuje pohnutý osud královny Eleanor Akvitánské a její rodiny.

290 Srov. DA I.6.268: „Castitatem servare debes amanti.“

291 Srov. DA II.8.45: „Verus amans alterius nisi suae coamantis ex affectu non cupit amplexus.“

292 Srov. DA I.2.1: „Hoc autem est praecipue in amore notandum, quod amor nisi inter diversorum sexuum personas esse non potest. Nam inter duos mares vel inter duas feminas amor sibi locum vindicare non valet; duae namque sexus eiusdem personae nullatenus aptae videntur ad mutuas sibi vices reddendas amoris vel eius naturales actus exercendos. Nam quidquid natura negat, amor erubescit amplecti.“